KROTKA NAUKA

DLA

AKUSZEREK PO PROWINCYACH.

Z A

Nayłaſkawſzą Approbatą i Zezwoleniem Departamentów Lekarſkiego i Skarbowego J. K. Mći; P. N. M.

Przetłòmaczona i wydana.

PRZEZ

Jakuba Felixa de Michelis
Konſyliarza J. K. Mći, Pierwſzégo Aſseſsora Chirurgij w Deputacyi Medycynalney, & Sanitatis KAMERY Pruſs Nowo-Wſchodnich w Białymſtoku, i Chirurgo-Lekarza JO. z Xiążąt Poniatowſkich BRANICKIEY Kaſztelanowey Krakowſkiey &c.

DRUKOWANA w SUPRASLU
przy Białymſtoku R. P. 1800.

Miseris ſuccurrere disco.

EXCELLENTISSIMO

Ac

Magnifico Domino Baroni

de SCHRÖETTER.

Sereniſsimi Regis Boruſsorum Actuali & Intimo Status & Belli Miniſtro, Ordinis Aquilæ Rubræ Equiti, Hæredi ac Domino in Wohnsdorff Rippckeim &c. &c.

dedicat ac conſecrat

Humillimus Servus
J. F. de *Michelis.*

❀❀❀❀❀

Chociaż wprawdzie przez Nayświatleyſze Rozrządzenia, Naſzego Wielkiego Oyca Oyczyzny, ſztuka Położnicza znaczny wzroſt wzieła, po Prowincyach albowiem uſtanowieni ſą Nauczyciele ſztuki Położniczey, ktòrych ieſt obowiązkiem nauczać bezpłatnie Kobiety, ktòre ſię tey ſztuce zechcą poświęcić; Naywyżſze iednak J. K. Mći Collegium Medicum uznało za rzecz potrzebną ſzczegòlniey dla Akuſzerek po Prowincyach, dać im taką Xiążkę w rękę, ktòraby im to co ſię nauczyli w Szkole na nowo przypominała. W napiſaniu takowego Dzieła brało ſię częścią do pomocy własne doświadczenie, i piſma naynòwſzych Autorów; przy tym maiąc wzgląd na Osoby, dla ktòrych ſię piſze, zachowała ſię ſtoſowna krótkość i iasność do poięcia onych. Z tych względòw wyſtrzegano ſię wſzelkiego rozwodzenia wielkiego co do Anatomij: opiſa-

ne

ne są tylko te części, które Akuszerka należycie wiedzieć koniecznie powinna: Te albowiem, które będą miały więcey zdatności i ochoty do większego wydoskonalenia się, mogą tego dosiądz od Nauczycielów sztuki Położniczey. Dla tego też opisane są tylko Rodzenia naturalne, a z nienaturalnych takowe tylko, w których Akuszerka bez wielkiey zdatności i Narzędzi poradzić sobie będzie mogła, bo też takowe rękodziałania podług Instrukcyi powinna Akuszerowi i Chirurgowi tą sztuką bawiącemu się zostawić. Godną iest rzeczą życzenia, aby Akuszerki z tego opisania korzystały, w tedy by zapewne więcey Dzieci i Matek przy życiu i zdrowiu utrzymać można było.

JEgo Królewskiey Mości Pruskiey Ober - Collegium Medicum.

O Przymiotach, które Kobieta odbieraiąca dzieci mieć powinna.

Nie każda Kobieta bez różnicy do odbierania dzieci, czyli za Akuszerkę przypuszczoną bydź powinna. Jednym bowiem kształt ciała własnego bywa na przeszkodzie, drugie niemaią żadnego naturalnego poięcia, inne zaś dla złey obyczayności z Towarzystwa cnotliwych i doskonałych Akuszerek wyłączonemi bydź powinne. W przyszłości więc Zwierzchność, która Kobiety do Nauki położniczey wysyłać będzie,

po-

powinna na wspomnione przymioty uważać, tym lepiey zaś postąpi, gdy w tey mierze zasięgnie zdania Fizyków; Przymioty takowe nieco obszerniey tutay się opiszą.

Nayprzód Akuszerka powinna bydź niechorowitą lecz zdrową, sił czerstwych, a zatym niezbyt starą, ni też zbyt grubą i tłustą, przyklękać bowiem i schylać się byłoby iey trudno, a rodząca na tym nieiako cierpiećby musiała: ręce niepowinna mieć duże, i niezgrabne, i owszem palce powinny bydź proste, ręka zaś szczupła, skóra na niey miękka i delikatna: dla czego takie Kobiety wystrzegać się powinny robót ciężkich, prania wielkiego i t. d.

Powtóre: Akuszerka powinna mieć zdrowy rozsądek i poięcie dobre, a to dla tego, aby mogła Naukę sobie przez Nauczyciela sztuki położniczey dawaną, lub z czytania dobrych w tey materyi Xiążek łatwo poiąć, i w przypadku zdarzonym takową Naukę przystosować, i z niey korzystać. A zatym łatwo się domniemać należy, że powinna umieć dobrze czy-

czytać, a prawie powinnaby umieć i pisać, a to dla tego, aby w przypadku mogła nayblizszemu Doktorowi lub Chirurgowi opisać stan chorey w iakim zostaie, potym aby sobie mogła nakonnotować nadzwyczayne przypadki, które się zdarzą, co wielką iey przynieść może korzyść; niewspominaiąc ieszcze zdarzeń, które się przytrafić mogą, gdy okoliczności ią przymuszą dawać zaświadczenie na piśmie, i innych korzyści, które przynosi umieiętność sztuki pisania.

Potrzecie: Między wszystkiemi naycelnieyszy iest przymiot Akuszerki bydź Charakteru dobrego, i życia niepodszlakowanego. A zatym Kobiety które się na ten stan poświęcaią, powinny wprzód od swych Zwierzchności złożyć zaświadczenie swego cnotliwego i niepodszlakowanego życia, inaczey niemogą bydź przyięte, należy więc aby potem gdy zostaną przypuszczone do tey ważney usługi, żeby Chrześciańskie cnotliwe i bez zakału prowadziły życie, gdy ich zawołaią do rodzącey we dnie lub w nocy, po-

powinny chętnie, bez żadnych grymasów i żadney chęci zysku natychmiast póyść, z chorą łagodnie i bez okazania niecierpliwości postępować, zawcześnie onę niemęczyć, lecz czekać przyzwoitego czasu.

Nadewszystko zaś powinny się wystrzegać Hultaystwa i Trunków iako niecnot nayobrzydliwszych, iako też nayściśley zachować się podług danych sobie Przepisów, i na to wykonaney przysięgi, a to aby mogła bydź zawsze na swym sumnieniu czystą. Akuszerki przeto, które takowe posiadaią przymioty, pewnemi bydź mogą, że będą wszędzie szacowane i nadgradzane, oraz zyszczą dla siebie u wszystkich rodzących miłość i zaufanie.

§. 1.

Do czego iest Akuszerka potrzebną?

Wiedzieć Akuszerka powinna, iż zamiarem iey działań bydź powinno, gdy będzie do rodzącey wezwaną, aby przez zręczną pomoc, porodzenie ile bydź może ułatwiła.

Na-

Naturalne i lekkie porodzenie iest takie, kiedy Natura sama Płód z mieyscem czyli Łożyskiem z Macicy przez pochwę Maciczną wyciśnie. Jeśli takowe porodzenie bez nadzwyczaynych zawad i łatwo nastąpi, a części rodne są naturalney foremności i płód ma naturalną pozycyą, natenczas częstokroć Akuszerka staie się tylko Spektatorką, kiedy dziecię z Łona wychodzi; przyimuie wyszłe dziecię, odcina mu pępek i t. d.

§. 2.

Zkąd wszystkim przy każdym rodzeniu iest koniecznie potrzebną.

Że zaś zdarza się Kobietom przy naturalnym nawet i łatwym z siebie połogu, z ciężkością pozbyć się płodu (osobliwie gdy pierwszy raz rodzą) u innych zaś części rodne bywaią nie podług przepisów Natury czyli nieforemne, niemniey płód w Macicy może mieć pozycyą ukośną i nienaturalną, a zatym przytomność Akuszerki zawsze iest po-

trze-

trzebną koniecznie, aby w takowym przypadku przez stosowną pomoc rodzenie ułatwić, Matkę i Dziecię ratować, przyzwoite śrzodki przedsięwziąść, a przynaymniey o nienaturalnym rzeczy stanie donieść, aby za wczasu nim się złe pogorszy, gdzie indziey racy i pomocy szukać można było. Aby więc Akuszerka poznała, czy porodzenie będzie łatwe, i części rodne są foremne? należy aby one zrewidowała; wypada więc z tego, że powinna znać należycie Budowlą i foremność naturalną części rodnych Niewiasty, znaiąc bowiem naturalny tych części skład, pozycyą, i foremność, łatwo poznać będzie mogła, gdzie i iaka wada się znayduie, a zatym tę Naukę zaczniemy nayprzód od dokładnego opisania przednieyszych części rodnych Niewiasty.

O Częściach Rodnych Niewiasty.

§. 3.

Co się ma rozumieć pod Nazwiskiem części rodnych?

Pod nazwiskiem rodnych części Niewiasty, rozumiemy te wszystkie części, które służą do poczęcia, wzrostu i wydania dziecięcia na świat. Wszystkie te części dzielą się na wewnętrzne i zewnętrzne, twarde i miękkie. Dla naturalnego porządku przedsięweźmiemy nayprzód twarde części, czyli Kości, które z sobą złączone formuią Miednicę, która służy równie do poczęcia, iako i do urodzenia; co do pierwszego: Miednica utrzymuie w sobie części do poczęcia potrzebne, pod czas rodzenia zaś może się w niey iaka zawada znaleść, która trudnieysze czyni rodzenia, a niekiedy niepodobne, zatym doskonałe poznanie tych części Akuszerce iest nieodbicie potrzebne.

§. 4.

Miednica z których się Kości składa?

Miednica ma swoie położenie prawie we śrzódku Budowli Kościaney czyli Kościoskładu (*Scelleton*) i iest spodnią częścią Kadłuba samego (*Truncus,*) w Ludziach dorosłych składa się ona z trzech następuiących Kości, to iest:

1mo. Kości Kuprowey czyli Swiętey (*Os Sacrum.*) Kość ta iest prawie ciągiem Kolumny Pacierzowey, składa się z pięciu, tak nazwanych, fałszywych pacierzy i formuie ścianę tylną Miednicy; do tey Kości przyczepia się druga kość mnieysza Ogonowa zwana, składaiąca się także ze czterech małych, ale ruchawych Pacierzy, obydwie te Kości formuią ścianę tylną Miednicy wydrążałą, aby płód tym lepiey leżeć i łatwiey z Macicy wyniść mógł.

2do. Z dwóch Bezimiennych Kości (*Ossa Innominata:*) które boki i przód Miednicy formuią: Każda zaś Kość bezimienna składa się z trzech innych, to iest: Kości Kiszkowey

wey (*Os Ileum*) 2. Kości siedzenia (*Os Ischium*) i Kości Łonowey czyli wstydney (*Os Pubis,*) trzy te Kości które składaią Kość bezimienną w młodych Osobach rozłączone i dobrze rozeznane bydź mogą, ponieważ w tym Wieku znayduią się między niemi Chrząstki, toż samo się dzieie i z Kością Ogonową, ta iest w młodym wieku ruchawą, lecz późniey zrasta się, staie się nieruchawą: co szczególniey trudni połóg i staie się zawadą wtedy, kiedy Kobieta w latach będąca, pierwszy połóg odbywa.

§ 5.

O otworach, i rozmiarach Miednicy.

Złączenie opisanych z sobą Kości formuie wydrążałość Miednicy, w którey leżą części rodne, i służy płodowi w Macicy znayduiącemu się za Tarczą: wydrążałość Miednicy ma dwa otwory, wyższy i spodni, Otwór wyższy iest większym od spodniego, naywiększa obszerność otworu wyższego wynosi pospolicie pięć cali i ćwierć, naywiększa zaś

zaś obszerność Otworu spodniego miewa powszechnie cztery i pół cala, a naymnieysza miewa 4. i ćwierć cala, obszerność tych Otworów iest dostateczną do obięcia głowy płodu, ten albowiem u płodu doskonałego wynosi od ucha iednego do drugiego pół czwarta cala, a od czoła czyli przodu do tyłu głowy 4. i ćwierć cala, ztąd widzieć można iż Natura dała Otworom tym dostateczną obszerność aby głowa płodu wyiść mogła: dodać ieszcze należy, iż Kośćie głowy dziecięcia są miękkie i giętkie, łatwo iedna na drugą zachodzą, tak iż zręczna Akuszerka bez uszkodzenia dziecięciu nieco one ścisnąć, następnie przeyście ułatwić może.

§ 6.

Głębokości Miednicy.

Głębokości Miednicy są różne; troie onych naznaczaią, to iest:

1mo. Głębokość którą poczynaią od złączenia się Kości Kuprowey z Pacierzami Lędzwi, aż

aż do końca Kości Ogonowey, ta iest naywiększą i wynosi od sześciu do siedmiu cali.

2do. Druga Głębokość poczyna się na boku i ku przodowi od brzegu małey Miednicy, aż do końca Kości siedzenia, ta wynosi cztery cale, potym

3tio. Głębokość poczynaiąca się od góry aż do dołu Kości łonowych w swym spoieniu na przodzie, niema więcey nad dwa cale, ztąd pokazuie się, iż średnia głębokość od przedniey dwa razy, tylna zaś trzy iest większą.

§ 7.

O Miednicach nieforemnych.

Co się do tych czas mówiło, rozumieć się ma tylko o foremney mniednicy. Doświadczenie zaś pokazało, iż w Miednicy Kośćie, inaczey iak w naturalnym stanie bydź powinno, bywaią ułożone; i nieforemny kształt maią, takowa Miednica staie się nieforemną, i takież na siebie bierze jmię. Co częstokroć

od

od ſamego początku dziełem natury, lub też ſkutkiem poprzedzaiących chorób bydź może, i tak *Np*: zwichnienie lub złamanie tych Kości, lub ſpruchniałość (*Caries*) iedney lub kilku onych, Angielſka choroba w dziecinnym wieku, i ściſkanie ſznurowką ſtać ſię przyczyną tey nieſoremności mogą, niemniey gdy dziecię w młodociannym wieku, w którym Koście ſą miękkie i giętkie, noſzą bez przemienienia na iedney ręce, wtedy Kości pozaginać ſię i do nieſoremności miednicy przyczynić ſię mogą; Miednica nieſoremna choćby pochodziła z zagięcia ſię kości ogonowey na przód lub na bok, alboliteż gdy kości łonowe nienależycie wydrążone, lub też kości ſiedzenia żbytecznie ſtulone zostaną, zawſze będzie nieſoremną, i trudni mniey lub więcey rodzenie.

Należy więc koniecznie aby Akuſzerka należycie poznała w Szkielecie Miednicę naturalnie i dobrze utworzoną, przez to potym albowiem nayleypiey poznać będzie mogła nie-

nieſoremność oney, to ieſt: kiedy kſztałt i ſpoienie kości niepokażą ſię bydź takiemi, iakie w Miednicy naturalney.

§ 8.

Zewnętrzne części rodne miękkie u Niewiaſt.

Po przeyściu czyli opiſaniu części rodnych twardych, naſtępuią części rodne miękkie u Niewiaſt, to ieſt: zewnętrzne i wewnętrzne. Części rodne zewnętrzne ſą te, które oczami zobaczyć możemy, a te ſą naſtępuiące.

1mo. Góra Wenusowa część nad ſpoieniem ſię kości łonowych włoſami okryta.

2do. Wargi większe łona.

3tio. Wargi mnieyſze czyli Nimfy.

4to. Łechtaczka.

5to. Otwór pochwy Maciczney.

6to. Otwór Urynowy, iako też:

7mo. Moſtek czyli Międzyſzew (*Purineum*) to ieſt: mieyſce między otworem tylnym, i uyściem niżſzym warg większych, maiące

 cal

cal lub półtora cala, iako też linia łącząca wargi większe. Dokładne poięcie wszystkich tych części łatwiey przez okazanie Anatomiczne, aniżeli opis poiąć może, a zatym byłoby bardzo dobrze, gdyby Akuszerka o takowe poznanie starała się.

§ 9.

Części rodne miękkie wewnętrzne u Niewiast. Pochwa Maciczna.

Części rodne Niewiast wewnętrzne, które okiem doyzrzeć niemożna są następuiące: *1mo.* Pochwa Macicy iest kanał Błonisty który zaczyna się wewnętrznie od Łona, a kończy się przy niższey części szyi Macicy, u Kobiet dorosłych bywa długości od sześciu do siedmiu cali, wewnątrz iest pełny fałdów i marszczków, które służą: aby się pochwa pod czas rodzenia rozszerzyć i płód przepuścić mogła, znaczna ilość takowych marszczków, nienaruszenie onych, i gdy ciągną się aż ku otworowi Macicy, staią się iednym ze

ze znaków Panieństwa. Znak zaś takowy tym pewnieyszym staie się, gdy otwór Pochwy ku dołowi błonką (*Hymen*) zwaną w części zasłonionym będzie, ta albowiem podczas pierwszego społkowania roździerać się zwykła.

Macica.

2do. Macica iest to Trzew naycelnieyszy, w którym płód zawiązuie się, żywi się, wzrost swòy bierze, i z niego na Swiat się rodzi. Składa się ona z błon, iest ciałem tęgim, zewnętrzna iego część okryta błoną brzuchową (*Peritoneum,*) ma wiele w sobie naczyń krwistych i Nerwòw, leży w wydrążałości Miednicy między Pęcherzem i Kiszką odchodową, w stanie naturalnym i nie podczas Brzemienności iest figury czyli kształtu Gruszki lub flaszeczki okrągłey spłaszczoney, wewnątrz iest nieco wydrążałą; część cieńsza iest na dòł obròconą i nazywa się szyią, wchodzi ona do Pochwy Maciczney, wyższa macicy część iest szerszą, i chociaż do

do góry ieſt obróconą, nazywa ſię przecież dnem Macicy, mieyſce zaś między dnem i ſzyią nazywa ſię Ciałem (*Corpus*) czyli śrzodkiem Macicy, otwór Macicy, który ieſt w Pochwie Macicy, dzieli ſię na wnętrzny i zewnętrzny, to ieſt: ten otwór który ieſt obróconym ku Pochwie nazywa ſię zewnętrzny, ten zaś który ieſt ku Macicy obròcony wewnętrzny. Wydrążałość pomiędzy temi otworami, nazywa ſię kanałem ſzyi Macicy; tu ieſzcze wiedzieć należy, iż ſzyia macicy w Kobietach, które ieſzcze nigdy w ciąży niebyły, ieſt gładką i nieiako chrząſtkowatą i podługowatą, otwór zewnętrzny delikatnieyſzy, tak, iż ledwo go domacać ſię można, także mnieyſzym ieſt od kanału ſzyi Macicy, tak iż ledwie można włożyć w niego piorko cieńkie. W Kobietach ciężarnych im bliżey ku Połogu, coraz bardziey ſię ſzyia Macicy ſkraca, a u rodzących otwór Macicy coraż bardziey powiękſza ſię, tak iż całe dziecię przeyść przez niego może. Po połogu zaś coraz to lepiey ściąga ſię, tak iż na-

nakoniec znowu zupełnie ſię niemal zamknie. Nakoniec w krótkości namieniemy, iż macica ze wſzyſtkim ma trzy otwory, to ieſt: ieden u dołu przez ſzyię Macicy, dwa w górze u dna macicy po bokach, obydwie idą do Kanalików błoniſtych, które trąbami Macicy czyli Fallopiuſza nazywaią. Otwory te ſą tak małe, iż ledwo ſzérść świnia w one wleść może, przez te Kanały wchodzą Pęcherzyki czyli zapłodzone jaia do Macicy. Oprócz tych dwóch znacznieyſzych części rodnych miękkich u Niewiaſt, wſpomniemy tu ieſzcze nawiaſem co do Jmion, iż liczą ieſzcze, Trąby Fallopiuſza, Jaieczniki i t. d.

O
Zapłodnieniu Macicy.

§ 10.

Opiſawſzy przednieyſze części rodne Niewiaſt w ſtoſunku do poięcia Akuſzerek, naſtępuie podług naturalnego porządku, opiſać w iakim ſtanie znayduie ſię Macica od po-

początku poczęcia aż do porodzenia, aby ztąd poznać mogła i udecydować macaiąc, czy Kobieta, którą ma rewidować, ieſt w ſamey iſtocie brzemienną? w którym Mieſiącu? i kiedy porodzi?

§ II.

Brzemienność i iey różne gatunki.

Kiedy po ſpółkowaniu Jaie zapłodzone zoſtanie, natenczas oddziera ſię ze ſwego Jaiecznika i wchodzi do Macicy przez trąby Maciczne, i to ieſt pierwſzym początkiem do prawdziwey i naturalney Brzemienności; zdarza ſię czaſem iż dwa trzy lub więcey Jaiek razem wchodzi do Macicy zapłodnionych, naſtępnie i tylo urodzi ſię dzieci, z tèm wſzyſtkim i taki przypadek będzie prawdziwą i naturalną brzemiennością. Zdarzyć ſię iednak może, iż naſtąpi nadzwyczayna i nienaturalna brzemienność, kiedy zapłodnione Jaie w Trąbie maciczney ſię zoſtanie, i tam rość będzie, alboliteż gdy wpadnie

dnie do brzucha tam rośnie i do perfekcyi przychodzi, iako też gdy ſię w Jaieczniku zoſtanie; gatunki takowych Brzemienności powinna Akuſzerka tylko hyſtorycznie wiedzieć, aby w przypadku, kiedy widzieć będzie u Niewiaſty brzuch duży, ruchanie ſię płodu, a w Macicy macaiąc nic podobnego poznać niebędzie mogła, chorą zaſpokoiła, inną iaką podobną do wiary myślą, a zawczaſu ſama poſzukała pomocy i zarekomendowała iakiego Medyka lub Chirurga. Nakoniec zdarzyć ſię może, że ſamo Jaie bez zapłodzenia z Jaiecznika wyrwać ſię i do Macicy weyść może, tam rośnie iak kawał iakiegoś ciała, macicę i brzuch powiękſza, iak pod czas prawdziwey brzemienności; taka brzemienność nazywa ſię fałſzywą, którą Akuſzerka tak przez zewnętrzne dotykanie, gdy ſię nieruſza iako ciało bez duſzy, niemniey przez macanie macicy poznać może.

§ 12.

§ 12.

Jak długo trwa Brzemienność.

Czas brzemienności to ieſt: od zapłodnienia Jaia aż do wyiścia doſkonałego płodu, rachuią poſpolicie dziewięć zwyczaynych mieſięcy czyli czterdzieści Niedziel. Ze zaś łepiey i pewniey ieſt rachować tygodniami; Mieſiące bowiem zwyczayne niemogą zawſze, po cztery Niedziele bydź rachowane, ponieważ miewaią po 28. 29. 30. i 31. dni, przeto lepiey ieſt rachować każdy mieſiąc po 28. dni, naſtępnie całey brzemienności, czas wynieſie dzieſięć Mieſięcy czyli 40. Niedziel, azatym ile razy w tey Xiążce mòwić będziemy o brzemienney, Płodzie lub Macicy, zawſze należy rozumieć Mieſiące 28. dni maiące.

Periody Brzemienności.

Cała Brzemienność dzieli ſię na cztery peryody, to ieſt: Pierwſzy Peryòd ieſt, gdy przeſtanie płynienie mieſięczne, który ſię pokazu-

kazuie po upłynieniu pierwſzego mieſiąca, od którego czaſu też Brzemienność rachować poczynaią, z tém wſzyſtkim to ieſt mylny znak Brzemienności, co ſię niżey pokaże. Drugi Period ieſt, gdy ſię dziecię w Macicy rucha, co naſtępować zwykło na końcu piątego Mieſiąca, czyli po 20. Niedzielach. Trzeci Period gdy głowę dziecięcia domacać można po upłynionym ſiòdmym Mieſiącu. Czwàrty nakoniec ieſt, gdy ſię dziecie rodzi po dzieſiątym Mieſiącu lub zeſzłych 40. Niedzielach. Wiedzieć ieſzcze należy, że Kobiety będące bliźniętami brzemienne, tygodniem lub dwòma prędzey to ieſt: w 38. lub 39. tygodniu rodzą, powiadaią iż i z innemi toż ſamo ſtać ſię może, zdaie ſię iednak, iż albo pomyłka w rachubie ſię zrobi, alboliteż dziecie będzie niewcześne.

O Znakach Brzemienności.

§ 13.

Znaki niepewne Brzemienności.

Znaki Brzemienności bywaią inne mniey pewne, czyli domyſlowe, inne zaś pewne i nie-

i niezawodne, mniema się iż Kobieta iest Brzemienną.

1mo. Gdy płynienie Miesięczne ustanie, niektórzy maią to za znak pewny, z tym wszystkim bardzo iest mylnym, ponieważ nietylko, że zatrzymanie takowe z innych przyczyn nastąpić może, nadto iesżcze zdarza się iż niektòre Brzemienne w trzecim, czwartym, piątym, a nawet i w siódmym iesżcze miesiącu Brzemienności maią płynienie Miesięczne.

2do. Grubość czyli powiększenie się brzucha, i to iest znak niepewny, ponieważ takowa nabrzmiałość z różnych innych przyczyn nastąpić może.

3tio. Gdy różnym dolęgliwościom podlega, a które Brzemienne miewać zwykły, iako to, stracony apetyt, nudności, womity, obrzydzenie iakich potraw, które przedtym gustowały, szczególniey chętka do iakiey potrawy, którą przedtym nielubiła, ból zębów, osłabienie, mdłości, ociężałość i ospałość, alboliteż gdy na czole żółte plamy, po twa-

twarzy zaś krosteczki występuią, które podczas Brzemienności z przycisłania przez Macicę rozdętą Kiszek, żołądka, Wątroby, błony przedziało-muszkułowey (*Diaphragma*) i naczyń Krwistych, a ztąd wynikłey zawady w krążeniu krwie, nastąpić mogą, z tym wszystkim oprócz Brzemienności inne przyczyny mogą takież same sprowadzić skutki.

§ 14.

Znaki pewne Brzemienności.

Do znaków pewnych Brzemienności, gdy wyżey wspomnione się znayduią, rachuią się następuiące:

1mo. Kiedy po połowie Brzemienności od zapłodzenia, to iest po upłynionych 20. Niedzielach położywszy rękę na brzuchu, ruch dziecięcia da się uczuć.

2do. Kiedy brzuch rosnąć poczyna, to iest: kiedy w trzecim miesiącu po zapłodnieniu, bywszy przedtym płaskim, coraz bardziey podnosić się zaczyna, tak iż przy połowie Brze-

Brzemienności między zrośnieniem się kości krokowych i Pępkiem dotykaiąc, dziecię w Macicy zawarte domacać można, w ten czas albowiem dziecię z małey do wielkiey podnosi się Miednicy. Takowe podnoszenie się Brzucha w następuiących Miesiącach coraz iest znacznieysze, w szòstym Miesiącu równa się iuż z pępkiem, w siòdmym na dwa cale od pępka podnosi się, w òsmym dosięgà Łyżki (*Scrobiculus cordis,*) w dziewiątym zaś aż pod samę łyżkę dochodzi, odtąd zaś to iest w dziesiątym miesiącu aż do porodzenia nayczęściey do wysokości w którey był płód przy końcu siòdmego miesiąca opuszcza się; przez takowe rozdymanie się brzucha pępek swòy dołek traci, tak iż w dziewiątym miesiącu tam gdzie był dołek robi się góra.

3*tio*. Kiedy piersi poczną się podnosić, nabrzmiewać i twardnieć, a przycisnąwszy ie zlekka gdy z nich płyn wodnisty lub prawdziwe mleko wytryska, co u niektòrych dość wcześnie, u innych zaś zaraz po połowie Brzemienności, a u innych dopiero w òsmym

òsmym dziewiątym lub dziesiątym miesiącu następować zwykło.

§. 15.

Oprócz wyżey wspomnionych (w § 14.) znaków Brzemienności, iest innych ieszcze więcey, których inaczey dociec niemożna, iak tylko przez dotknięcie się otworu Macicy, to iest: macaiąc one palcami; że zaś takowe dociekania szczególnieyszey Nauki i zręczności wymagaią, przeto tutay iest mieysce gdzie mòwić będziemy o Tuszowaniu czyli Macaniu, oraz o znakach Brzemienności pochodzących z odmiany Pochwy Maciczney, otworu Macicy, i samey Macicy.

O Rewidowaniu przez Macanie, czyli Tuszowanie.

§ 16.

Co iest Tuszowanie.

Przez dotykanie czyli Tuszowanie, rozumie się rewidowanie części rodnych, wsuwa-

waiąc palec w pochwę Maciczną, aż do otworu Macicy, następnie dotykaiąc się rozważnie tey części, dla rozeznania onych, takowe działanie różnie nazywaią w języku Niemieckim. My zaś Polacy nazywamy to Macaniem czyli z Francuskiego Tuszowaniem.

§ 17.

Jakim sposobem czynić należy.

Macanie czyli Tuszowanie następuiącym odbywa się sposobem: Rozłożywszy czyli oddzieliwszy włosy na boki z warg większych, kładzie się wielki palec na górze Wenusowey, potym dwa pierwsze palce, czyli skaziciel i śrzedni palec, wtyka się krzywo ku dołowi pomiędzy wargi większe do Pochwy Maciczney tak wysoko, iż trzeci i czwarty czyli pierścionkowy i mały palec wyprężone leżeć będą na międzyszwie czyli mostku, ponieważ tym sposobem pierwszy i drugi palec dłuższemi staią się, a tym

samym

samym łatwiey i pewniey otwór Macicy dosiądź będzie można. Są wprawdzie niektórzy co tylko iednym palcem to iest: skazicielem macaią, zostawmy ich przytym, chociaż żadney niepodlega wątpliwości, że dwóma palcami daleko wyżey dosiągnąć i lepiey macać można. Gdy tym sposobem Akuszerka macaiąc stan rzeczy rozważa, i końcami palców przyidzie aż do otworu Macicy, powinna ostróżnie niemi obwieść wszystkie strony, nieśpieszyć się, lecz wziąwszy sobie czas, uważyć iaki układ iest otworu Macicy, samey Macicy, i w iakiey pozycyi znayduie się płód.

§. 18.

Korzyści Tuszowania.

Z takowego działania wynikaią korzyści bardzo wielkie i rozmaite. Pod czas Brzemienności zapewnić się można czy Niewiasta iest w samey istocie Brzemienną, gdy albowiem Akuszerka macaiąc spostrzeże, iż

niż-

niższa część szyi Macicy, która prawie przez połowę pochwą Macicy iest obwiedzioną, coraz bardziey się powiększa i rozszerza, oraz poprzeczny otwòr Macicy, bierze kształt okrągły, szczególniey zaś gdy pod czas pierwszey Brzemienności zupełnie się zamknie, a gdy w póżnieyszych Miesiącach główkę płodu domacać się można, wtedy takowe znaki Brzemienności będą naypewnieysze. Niemniey macanie okazuie nam czas iak daleko zaszła Brzemienność, tutay w powszechności wiedzieć należy, iż im krótsze Wargi czyli brzegi otworu Macicy będą, tym więcey upłynęło iuż Miesięcy Brzemienności, a im większy będzie otwór Macicy, tym bliższe będzie Porodzenie. Przeciwnie zaś rozumieć się ma, iż im dłuższym spiczastszym i twardszym będzie otwór Macicy, tym mnieyszy czas upłynął po poczęciu, a im mnieyszym będzie otwór Macicy, tym oddaleńsze iest Porodzenie. Daley przez macanie poznać można, czy Miednica iest kształtu naturalnego lub nieforemną? czy Płód ży-

ie lub nieżyie? iaką ma pozycyą w Macicy? czy można będzie naturalnego lub nienaturalnego, lekkiego lub ciężkiego spodziewać się porodzenia? czy, i iak bliskim iest porodzenie? czy, i iakie znayduią się bole? czy wody stoią ieszcze, lub czy wyszły? czy bliźnięta będą? nakoniec też czyli Niewiasta iest prawdziwą Panną? i t. d.

§ 19.

Wprawiać się należy.

Zaiste wiele trzeba mieć doświadczenia w macaniu, aby tym sposobem poznać można członki płodu w Macicy zawartego, ponieważ płód ma tak stuloną pozycyą, iż w samey istocie trudną rzeczą staie się, aby rozeznać można iego członki, tym bardziey zaś kiedy te oddalone będą od otworu Macicy, w tym razie albowiem zwyczaynym sposobem palcami dosiądz onych niebędźie można, chyba włożywszy całą rękę w Ma-

cicę, pod ten czas bowiem wyprostowanemi palcami działać można, wyiście wód przed do połowy otworzeniem się otworu Macicy, trudni poznanie części przez macanie, bo chociaż i wciśnie się w otwór iaka część, to ią dla szczupłości ciężko przez macanie rozeznać. Nakoniec gdy tym sposobem wciśniony członek długo tam zatrzymuiąc się i przez bole częste ciśnionym będąc brzmieie, i nabiera innego kształtu, przez co za inny podobney formy członek wziętym bydź może. Z tych względów należy, aby Akuszerka podobnego ustrzedź się mogła błędu, członek wyszły nietylko tam, gdzie się końcem palca czuć daie, lecz w górze, u dołu, i po bokach należycie zrewidowała, a tym sposobem tak zrewidowawszy, i boczne części, nieomylnie się przekonała, iaki członek nayprzód wychodzi.

§. 20.

W iakiey pozycyi Brzemienna pod czas macania bydź powinna.

Wiele zawisło od pozycyi, w iakiey znayduie się Brzemienna pod czas Tuszowania, należy więc aby Akuszerka umiała w każdey pozycyi w macaniu sobie zaradzić, ponieważ się częstokroć zdarza iż brzemienne Kobiety dla bolu, niecierpliwości, i tym podobnych iedne stać, drugie ani leżeć ani siedzieć niemogą. Naypowszechnieyszą, nayczęstszą i naynaturalnieyszą iest pozycya, gdy brzemienna do Tuszowania stoi: wtedy należy aby się brzemienna o ścianę oparła, Akuszerka zaś przed nią albo klęknie na kolana, albolitéż siędzie na maleńkim stołeczku, daley obeymie ią iedną ręką około Lędźwi, a to dla tego, aby tym sposobem Brzemienna silniey stać mogła, ieśli zaś u Brzemienney brzuch na przód będzie bardzo obwisły, na ten czas tę rękę, którą miała

ią obiąć około Lędzwi, podłożyć pod brzuch, i zlekka go podnosić powinna, przy tym zalecić, aby ile może Uda rozszerzyła, potym drugą ręką tuszować ma podług wyżey w § 17. opisanego sposobu. Jeśli zaś Brzemienna leżąc ma bydź tuszowaną, w ten czas iednę rękę należy pod jey krzyż podłożyć, drugą zaś ręką tuszować, iak się wyżey w § 17. namieniło.

Siedząc zaś czy na łożku, stołku ordynaryinym, lub na Krześle do rodzenia przeznaczonym gdy Tuszować przyidzie, to tylko uważać należy, aby Brzemienna na którym bądź z tych mieysc niby na Krzyżu usiadła, żeby weyście do Pochwy Maciczney było wolne. Daley należy iedną ręką obiąć około Krzyża Brzemienną, aby ieśli się w tył cofnie, naprzód onę posunąć można było, żeby części rodne zupełnie wystawione bydź mogły, drugą ręką zaś iak się wyżey uczyło tuszować należy.

§ 21.

§. 21.

Reguły ostróżności przy Tuszowaniu.

Przy dokończeniu Nauki o Tuszowaniu, należy nam ieszcze dodać niektòre reguły ostróżności w tey mierze; Pod czas Tuszowania nie iest konieczną rzeczą, aby Brzemienną odkrywać, sprzeciwia się to bowiem przystoyności i do zaziębienia się bydź może powodem, potym niepowinna mieć Akuszerka paznokci długich u palców, niteż świeżo oberzniętych, a gdyby tak wypadło, należy one pozagładzać, czyli pooskrobywać, daley powinna palce wprzódy oliwą, masłem niesolonym, lub iaką inną tłustością posmarować, w przypadku zaś kleiek z kaszki iakiey tamtą zastąpić może. Ostróżność takowa dla tego się czyni, ponieważ Macica będąc znaczną ilością naczyń krwistych i Nerwami opatrzona, znacznie byłaby bodzoną czyli irrytowaną, a ztąd nastąpićby mógł nietylko ból, lecz kurcz, zapalenie, i

inne

inne z tey przyczyny wyniknąć mogące przypadki.

O Rodzeniu.

§ 22.

Co iest Rodzenie.

Rodzeniem nazywaią to działanie, kiedy częścią przez rodzącą, częścią przez pomoc innych ludzi to wszystko wyidzie z Macicy, cokolwiek się przez społeczność płodną zawiązać mogło. Niewiasta więc która się w tym peryodzie Brzemienności znayduie, zowie się Niewiastą rodzącą. Płód zaś z niey wyszły Dziecięciem.

§ 23.

Podział rodzenia co do czasu.

Tutay nayprzód uważać należy, czas w którym rodzenie przypada, to iest: czy li

li ono nastąpi w czasie przyzwoitym lub niewczesne, albo późne będzie. Będzie w czasie przyzwoitym, kiedy Niewiasta iak wyżey się mowiło wynosi płód dziesięć Miesięcy czyli czterydzieści Niedziel. Jeśli zaś tyle niedonosi, tedy rodzenie będzie niewczesne: iednak z tą różnicą, iż kiedy rodzenie nastąpi pomiędzy trzydziestą i czterdziestą Niedzielą, wtedy dziecie wyszłe nazywa się niewczesne, ktore częstokroć przy życiu zostaie, ieśli zaś rodzenie nastąpi przed trzydziestą Niedzielą, w ten czas płód zbyt niewczesnym będzie co pospolicie zowią (*Abortus*) Poronieniem, lubo właściwie poronienie zwykło wydarzać się między dziesiątą Niedzielą. Jeśliby zaś rodzenie nastąpiło później, takowy płód nazywa się zbyt doyrzały: o czém iednak Akuszerka Historycznie tylko wiedzieć powinną.

§ 24.

§ 24.

Podział, na Naturalne, i nienaturalne Rodzenia.

Daley ieſzcze uważać należy pod czas rodzenia, iakim ſpoſobem płòd wychodzi przez części rodne: podług ſpoſobu albowiem iakim wychodzi dziecię, dzieli ſię Rodzenie na Naturalne i nienaturalne, lub trudne. Naturalne rodzenie może bydź podzielone na doſkonałe i niedoſkonałe, nienaturalne zaś rodzenie na łatwe i trudne, ktòre to oſtatnie rękami lub narzędziami czyli jnſtrumentami przyſpieſzone bydź może: co iednak do Akuſzerek nienależy. O tym wſzyſtkim pòźniey obſzerniey mòwić będziemy, roſtrząsnąć iednak wprzòd należy, co poprzedza rodzenie, a co wiedzieć Akuſzerka nieodbicie powinna; do tego ſzczególniey należą bole.

§ 25.

§ 25.

O Bolach.

Skoro Macica przez doſkonałe ukſztałcenie i ſkończony wzroſt Płodu do pewnego ſtopnia rozdętą zoſtanie, poczyna ſię od Dna aż do ſzyi Macicy około Płodu ściągać, aby tym ſpoſobem płòd z niey wyiść mògł, to naturalne ściąganie ſię Macicy około Płodu, zowie ſię Bolem i to prawdziwym. Są bowiem inne bole, ktòre fałſzywemi zowią, te bole ſą wcale inney natury, zowią ſię one (*Colica*) miewaią bowiem ſwe ſiedliſko nie w Macicy, a lubo znayduią ſię w Macicy, to ſą tylko nieregularne, Kurczowe i bardzo boleśne ściągania ſię w Macicy, ktòre Niewiaſtę bez popychania na dòł Płodu, i przyśpieſzania porodzenia, męczą tylko. Takowe bole poznać można.

1mo. Gdy ſię wody niepokazuią.

2do. Gdy żadna część płodu niepokazuie ſię.

3tio.

3*tio*. Kiedy otwór Macicy bardziey się zaciąga i ku Krzyżowi podnosi.

§ 26.

Podział prawdziwych Bolów.

Prawdziwe bole dzielą się czworako, to iest:

1mo. Bole przepowiadaiące, które na samym początku rodzenia zwolna i nieznacznie się okazuią, zowią one Posełkami. Te bole są lekkie, prędko się kończą, niezwracaią się zbyt prędko, a gdy Kobietą w łóżko się położy i rozegrzeie się, to zwolna i zupełnie ustaią.

2*do*. Bole uspofabiaiące Rodzenie.

3*tio*. Prawdziwe Bole rodzące.

4*to*. Bole przerzynaiące.

Wszystkie te bole różnią się od siebie siłą i skutkami, iedne kończą się, a drugie się zaczynaią, pierwsze dłużey trwaią, iak następne, przeto Akuszerka powinna ie znać dokładnie; podług tych bowiem czterech odmian bolów rodzenie na cztery dzieli się Peryody.

§ 27.

Jakim sposobem rozpoznać przez bole Peryody rodzenia.

Przez pierwsze bole pokazuie się pierwszy Peryod rodzenia, to iest: Macica się opuszcza, głowa Płodu w wydrążałość Miednicy wchodzi, Niewiastę napiera często urynę wypuszczać, z części rodnych wychodzi znacznieysza ilość flegmy, a brzegi otworu Macicznego poczynaią niknąć, otwór zaś sam, cokolwiek rozwierać się zaczyna. W drugim gatunku bolów, to iest: pod czas bolów uspofobiaiących rodzenie, gdzie wychodząca flegma iuż iest nieco ze krwią zmięszana, błony w otworze Macicy pokazuią się, w których woda znayduiąca się, one natęża, iakby iuż pęknąć miały; zaczyna się drugi Peryod ro-

rodzenia, pod czas ktòrego powszechnie mówią, iż iuż się wody pokazuią: pod czas natężenia błon, główkę płodu namacać iest trudno, lecz gdy ból ustanie, a natężenie się zmnieyszy; natenczas łatwo onę rospoznać można. Pod czas trzecich bolòw następuie trzeci Peryod rodzenia, to iest: gdy błony pękną, i wody wyidą; wtedy głòwka tylnią swą częścią, zwykła zastępować to mieysce, w którym znaydywały się też błony wodą napełnione, i to nazywaią, że główka wstępuie w krążek. W tym razie u rodzącey puls iest mocnym, twarz czerwona, potnieie i członki iey się trzęsą. Zdarza się czasem, iż błony bywaią grube, a bole słabe tak, iż wody wyiść niemogą, przez co rodzenie opòźnia się: w takim przypadku powinna Akuszerka pomiędzy palce dwa, to iest: wielki i skaziciel (gdy bole ominą) wziąść błony, w fałd one pociągnąć zwolna ku sobie, aby pękły i wody wyszły. Z tym wszystkim śpieszyć się nie po-

po-

powinna przed czasem z tym, lecz czekać aż się wprzòdy Otwòr Macicy należycie otworzy. Nakoniec z bolami czwartego gatunku następuie czwarty Peryod rodzenia, to iest: gdy po każdym bolu główka Dziecięcia coraz bardziey posuwa się w Pochwę Macicy, głowa płodu zmnieysza się, Koście albowiem w mieyscach, gdzie są szwy schodzą się i zakładaią się iedna na drugą. Skòra na głowie fałduie się, i tym sposobem nakoniec wchodzi za wargi większe, iż iednym sustawem palca dostać onę można; w tym stanie są bole przerzynaiące.

§ 28.

Znaki następuiącego rodzenia.

Z tego wszystkiego, co się dotąd mówiło, nauczy się Akuszerka znakòw zbliżaiącego się rodzenia; dla lepszego iednak wrażania w krótkości powtòrzemy one: Nayprzód powinna zrachować, czy kończą

czą

czą się po zaprzestaniu płynienia miesięczne- go czterdzieści Niedziel, daley tuszuiąc powinna zobaczyć, czy Macica tak iest odmienną, iak bydź powinna w tym czasie, i czy w otwór oney palec włożyć będzie mogła, także, czy bole posty zwane już minęły, lub się ieszcze znayduią, czy Brzemienna często z uryną wychodzi, czy flegma biała z części rodnych wychodzi? czy macica tak nisko się spuściła, iż pod żebra fałszywe rękę podłożyć można: niemniey czy się prawdziwe bole zaczynaią: szczególniey zaś czy się wody pokazuią. Już zaczynaiące się rodzenie, z następuiących znaków Akuszerka pozna, to iest: z trzeciego lub czwartego gatunku bolów, z wychodzącey flegmy z części rodnych, gdy ta będzie z krwią pomieszana, Puls będzie mocnym, twarz czerwoną, i pocić się będzie: w tym razie rodzące, mocno czasem krzyczeć zwykły, lub zębami zgrzytać; szczególniey kiedy otwór Macicy coraz się powiększa. Za każdym

żdym bolem, wody lub część iaka dziecięcia lepiey się okazuie, tym bardziey zaś, gdy wody wyidą, a głowa przez zewnętrzne części rodne się okaże.

Co Akuszerka podczas Rodzenia czynić powinna.

§ 29.

Powinność Akuszerki gdy będzie wezwaną do Brzemienney.

Jako Brzemienney należy, gdy się cokolwiek bliską rodzenia poczuie, szukać zawczasu rady i pomocy Akuszerki, tak też Akuszerki iest obowiązkiem, ile bydź może iak nayprędzey spieszyć się odwiedzić rodzącą; kiedy więc Akuszerka przyidzie do rodzącey, powinna nayprzód do pomocy, o dwie lub trzy Kobiety poprosić, i wywiedzieć się o wszystkich Brzemien-

 no-

nośći okolicznościach, ſzczególniey zaś, iak dawno uſtało płynienie Mieſięczne, iak dawno ſądzi ſię bydź Brzemienna popołowie, czyli po poczuciu? Czy iuż więcey, lub pierwſzy połóg odbywa? Jak ſtarą ieſt brzemienna? Czy to wſzyſtko co do rodzenia i powicia dziecięcia ieſt przyſpoſobiono i t. d.

Rzeczy i narzędzia, które Akuſzerka mieć z ſobą powinna.

Odwiedzaiąc rodzącą, powinna zaraz mieć z ſobą wſzyſtkie narzędzia do porodzenia potrzebne, iako to: ~~Krzeſło do rodzenia czyli Akuſzerſkie, którego poręcz odginać ſię powinna~~, Pęcherz lub Seręgę do dawania Enemy, Pomadę, Maſło nieſolone, Tłuſtość lub oley świeży, aby iedną z tych tłuſtości ſobie ręce i Kobiecie części rodne naſmarować mogła; daley nożyczki końców ſzerokich i zaokrągło-

nych

nych, aby ucinaiąc Pępek Dziecięciu, onego nieſkaleczyła, Taſiemkę lub ſznurek nieco gruby do zawiązania pępka, oprócz tego powinna mieć kilka z iedwabiu lub nici białych zrobionych paſków, długich na półtora łokcia Polſkiego, a na cal ſzerokich, u których końce dziurę czyli petelkę mieć powinny, a to dla tego, aby w przypadku nienaturalnego Rodzenia, gdy Akuſzerka nogami dziecie wyciągać będzie muſiała, za iednę takowym paſkiem petelką zaciągnąć mogła, o czym niżey obſzerniey ſię mówić będzie, przytym może mieć z ſobą ſzczoteczkę małą miękką, aby w przypadku gdy Dziecię narodzone będzie bardzo ſłabe, albo ledwo przy życiu, onemu pod podeſzwy i krzyż nią trzeć mogła: niezaſzkodziłoby nakoniec, aby Akuſzerka dla otrzeźwienia rodzącey lub też po porodzeniu w mdłościach zoſtaiącey Niewiaſty, z ſobą coś do wąchania miała, iako to: Spiritus z Salmiaku, lub ocet tęgi; w przy-

 padku

padku służyć może w tym zamiarze Cebula lub Czosnek rozkroiony.

§ 30.

Co przed porodzeniem Akuszerka czynić powinna.

Będąc w to wszystko Akuszerka opatrzona, i wywiedziawszy się o tym wszystkim, co się w § 29. mówiło, powinna nayprzód Kobietę macać czyli tuszować, a to aby się dowiedziała, czy iest aktualnie brzemienną? czy porodzenie iest bliskie? czy dziecie w Macicy żyie lub nie? w iakiey Płód znayduie się pozycyi, a zatym czy się naturalnego lub nienaturalnego spodziewać się będzie można porodzenia; w ostatnim razie powinna zawczasu starać się, aby mogła mieć pomoc od doskonałego Akuszera. Powinna iednak Akuszerka zawsze przed bolem tuszować; w tym albowiem razie blo-

błony i wody otaczaiące płód, nieszą tak natężone, lecz zwolnione; następnie łatwiey pozycyą rozpoznać będzie mogła. Jako też niepowinna natychmiast ręki wyimować, lecz czekać póki bòl nieweźmie i niepozna, czy płód dobrze do rodzenia idzie, iak zaś bòl ominie rozpoznać czy się otwór Macicy powiększa, i czy płód niżey posuwa się? Jeśli okoliczności wymagać będą, da rodzącey Enemę, ktòrą zgotuie wziąwszy garść Rumianku polnego, łyżkę Krupek owsianych, to się ugotuie w pòł kwarty wody, potym przecedzić i dodać parę łyżek oliwy, lub oleiu, i cokolwiek soli, taka Enema wyprowadzi nieczystości z kiszki odchodowey, ktòre częstokroć fałszywych bolów bywaią przyczyną, a tym samym wyprowadzaiąc wspomnione nieczystości i wiatry zawarte, rozprzestrzenia się mieysce, aby płód tym łatwiey wyiść mógł; Jeśliby Brzemienna była zbyt krwistą, a puls iey bił bardzo pełno, jeśliby oprócz tego zaniechała upuścić krwie podczas Brzemienno-

mości, albolitéż gdyby Macica była zbyt kurczliwą; w ten czas Akuszerka krwi upuszczenie radzić może, przytym szukać rady Lekarza, niemniey powinna też części rodne rodzącey gotowanym w wodzie Rumiankiem, kwiatem bzowym, ślazem zielem, lub korzeńmi okładać; oraz takowe Oleykiem Rumiankowym z kwiatów Swięto Jańskich, albolitéż świeżą oliwą, lub świeżym oleiem lnianym ciepło smarować. Sama Akuszerka powinna bydź do takiey usługi lekko i ochędożnie ubraną.

Gdy będzie pytaną, iak uda się rodzenie, powinna bydź w swey odpowiedzi ostróżną, wprawdzie cieszyć rodzącą należy, spostrzegłszy iednak iż rodzenie będzie niepomyślne, tego przynaymniey stoiącym lub należącym nietaić, lecz donieść: w ogólności zaś nigdy, choćby w iak naylepszym rzecz zdawała się bydż stanie, nadto nieobiecywać, zdarzać się albowiem częstokroć zwykło, iż czasem, gdy wszystko naylepsze rodzenie rokuie, okoliczność pier-

wey

wey nieprzewidziana stanąć na zawadzie, i rodzenie nietylko trudnieysze, ale nawet zbyt ciężkie uczynić może, przez co Akuszerka bez winy, w złą opinią popaść może.

§ 31.

O pozycyi i posłaniu dla Rodzącey.

Kiedy więc Akuszerka przez macanie czyli Tuszowanie pozna, iż rodzenie coraz bardziey zbliża się; otwór iednak Macicy do połowy zupełnie się niepowiększył, wtedy pomyśleć powinna w iakiey pozycyi odbierać ma Dziecko, i stosownie do planu myśli, posłać dła rodzącey; przed czwartym bowiem Peryodem rodzenia nienależy rodzącey kłaść, lecz pozwolić iey chodzić, stać, lub siedzieć podług upodobania rodzącey: co się ściąga do Pozycyi, w którey Brzemienna rodzić

po-

powinna, to te bywaią rózne, i tak *Np.* może stoiąc rodzić; wtedy plecami o ścianę, nogami zaś o co na podłodze tak się oprzeć powinna, aby się nieześliznęła, rękami zaś powinna się jakiey rzeczy nieruchawey trzymać, i ku sobie ciągnąć; Kobieta zaś druga kolana rodzącey nieco rozłożyć i silnie utrzymywać musi. Ztym wszystkim takowa Pozycya iest dla Dziecięcia, Rodzącey, i Akuszerki bardzo niewygodną; ponieważ rodząca przez to bardzo na siłach upada, a dziecię i części rodne z linii prostey zbaczaią, a Akuszerka swoie usługi z ciężkością odbywa, Kobieta rodząca w tey pozycyi wystawia się na niebezpieczeństwo wywrotu Macicy, iako też znaczny Krwotok, czyli upławy nastąpić mogą: o tey iednak pozycyi dla tego się mòwiło, ponieważ się zdarzyć mogą okoliczności, iż w przypadku niemaiąc ani łożka, ani Krzesła naprędce i tym sposobem Kobietę rozwiązać wydarzy się. Osoby garbate i krótkiego oddechu lepiey

piey stoiąc, iak siedząc lub leżąc bole odbywaią; Druga pozycya rodzącey iest, gdy klęczy, ta pozycya iest bardzo trudną, z tém wszystkim, radzą onę niektòrzy podczas rodzenia nienaturalnego, to iest: gdy Macica będzie zbyt ku krzyżowi nachyloną, a dziecie będąc w nienaturalney pozycyi rączką na świat wychodzi, które w tym razie obrócić należy, co w tey pozycyi uczynić trzeba.

§ 32.

Nayczęściey pozycya rodzącey bywa siedząc, lub leżąc; wynaleźli wprawdzie różne krzesła do rodzenia; lecz mimo ich sztuki, lubo się Poręcz odchylać może, tak iż nakształt łóżka wydaią się, zawsze są iednak niewygodne, bo pominąwszy wszystkie niewygody, uważyć to tylko, że po wyiściu dziecięcia rodząca z krzesła wstać, iść do łóżka swego, i na one włazić musi,

ſi, przyznać należy iż nietylko zaziębić ſię, lecz nadto ieſzcze przez poruſzenie ſię, naſtąpić mogą różne przypadki, iako to: krwotok, mdłości, a nawet i ſam wywrót Macicy: a ieśli Krzeſło niebędzie wygodne podług nowego wynalazku, że rodząca w nim leżeć niebędzie mogła, to przez długie ſiedzenie zmęczy ſię i z ſił opadnie, pomimo tego, iż ieſzcze w krześle ſiedząc ani nogami dobrze ſię oprzeć, ani też bolom dopomagać nie może. Z tym wſzyſtkim gdyby Akuſzerce przyſzło w takowym odbierać, powinna podczas każdego bolu Międzyſzew palcami przyciſkać, i wſzelką naciſkaiącą ſiłę od niego odpychać, aby ſię ta część nierozdarła. Nayleрſzą pozycyą do rodzenia, ieſt nieochybnie dla rodzącey, leżenie, do tego zamiaru wynaleziono wprawdzie łóżka Akuſzerſkie, z tym wſzyſtkim z każdego ordynaryinego takie zrobić można, a to w naſtępuiący ſpoſob: w poprzek łóżka położy ſię parę deſzczek, na te piernat, materac

terac

terac lub ſiennik, na wierzch zaś prześcieradło aż do ziemi, na to położy ſię tak rodzącą, aby tył iey leżał na brzegu przedniey ſtrony łóżka, głowa zaś na tylniey ſtronie, pod którą poduſzki podłożyć należy, krzyż i tył powinien tak bydź położonym, ażeby rodząca na pół ſiedziała i leżała, mieyſce zaś gdzie ieſt międzyſzew powinno bydź zupełnie wolne, aby Akuſzerka łatwiey doſtąpić mogła, i nieprzeſzkadzało wolnemu przeyściu dziecięcia, iako też aby Akuſzerka kość ogonową należycie odginać mogła. Dobrze ieſt też podłożyć rodzącey w tey pozycyi ręcznik ſzeroki pod krzyż, dla podnoſzenia onego podczas bolów, z każdego boku rodzącey powinna bydź pomocnica, któraby kolana nieco rozłożone utrzymywała. Gdy tym ſpoſobem rodząca będzie położoną, Akuſzerka ſiądzie na ſtołeczku małym między kolanami przed nią, i wykona to, co ſię niżey nauczy.

§ 33.

§ 33.

Przyſpoſobienie do rodzenia.

Lecz wprzódy powinna Akuſzerka rodzącą do rodzenia przyſpoſobić, odwiązuiąc to wſzyſtko, coby wolnemu krążeniu krwi było na zawadzie, iako to: chuſtkę na ſzyi, fartuch, ſpodnicę, podwiązki z nóg i t. d. Daley powinna mile i przyiemnie rodzącey dodawać ſerca, iako też zalecać, aby bolom prawdziwym dopomagała, to ieſt: wzdymaiąc ſię, iak gdyby ſzła na ſtolec; zapobiegaiąc zaś, aby ſię ſzyia nierozdęła, powinna rodząca dopomagaiąc bolom brodę na pierśi położyć, ręce zaś wyſtrzegać ſię do góry wznoſić, lecz onemi za co ſię chwycić, *Np.* o poręcz, lub o co do łóżka przywiązanego, i do ſiebie ciągnąć, nogami zaś powinna ſię, rodząc na krześle o iego podſtawki, na łóżku zaś o ſpodnie

po-

poprzeczne deſki oprzeć: niemniey powinna iey powiedzieć, aby ani zawczaſu, ani zapóźno, ani zbytecznie, bolom niedopomagała. Jako też uważać, iak ſię bole kończą, aby mogła rodzącey kazać przeſtać im dopomagać: gdyby zaś bole były ciężkie, powinna cieſzyć rodzącą mówiąc: iż tak bydź muſi i że dla niey ieſt z korzyścią, albowiem prędzey rodzenie ſię ſkończy.

O

Zupełnie naturalnym czyli lekkim Porodzeniu.

§ 34.

Po czym spodziewać się można lekkiego połogu.

Z następuiących okoliczności razem wziętych, spodziewać się będzie można naturalnego i lekkiego połogu: gdy Położnica iest młodą, a budowla iey naturalną i zdrową, części iey rodne zewnętrzne i wewnętrzne (§ 3. i 9.) powinny bydź zupełnie naturalney foremności. Czas połogu powinien bydź prawdziwym, to iest: w końcu trzydziestego dziewiątego, lub na początku czterdziestego tygodnia. Dziecie powinno bydź też naturalney foremności, ży-

żywe i zdrowe, głowa zaś szczególniey powinna bydź stosowney wielkości, do obszerności Miednicy; nadewszystko zaś do zupełnie naturalnego i lekkiego porodzenia należy, aby dziecię szło głową nayprzód, iako też aby w przeyściu Twarz onego ku kości Kuprzastey, Tył zaś głowy ku Kościom Łonowym były obrócone; iako też nakoniec bole powinny wkrótce iedne po drugich następować, i należycie dziecie posuwać; gdy Akuszerka te okoliczności wszystkie spostrzeże, może dosyć bydź przekonaną, iż zupełnie naturalne czyli lekkie nastąpi rodzenie.

§ 35.

Jakim sposobem rodzenie Akuszerka ułatwić może.

W tey pozycyi zostaiąc dziecie, gdy weydzie główka do pochwy Maciczney, i przy weyściu do niey okaże się, czyli po-

podług używanego nazwiska Akuszerek, dziecie się wrzyna, wody wyidą, a tylne ciemię (*Fontanella*) głowy dziecięcia znaydować się będzie pod łękiem kości łonowych, wtedy dopiero, a nieprędzey usługę swoią Akuszerka przedsiębrać powinna: wtedy dopiòro należy, aby iedną z wyż wspomnionych tłustości, ale niezbytecznie i z lekka wargi większe i weyście pochwy maciczney smarowała; potym wielkie palce obydwóch rąk, nieczyniąc bolu rodzącey włoży na Kości Łonowe, skaziciel zaś, może razem i środnie palce około kości łonowych na głowę dziecięcia położyć, tym sposobem ma zsuwać wargi większe po bokach głowy, aby weyście pochwy macicy powiększyć cokolwiek; Palce te zeydą się na dole przy Międzyszwie, ktòry podczas każdego bolu, ale nie gwałtem ku kości Kuprzastey przycisкać i za głowę dziecięcia wsuwać należy, przez co ułatwi się wyiście głowy, któ-

ra

ra zostanie wyciśnioną, bez naruszenia Międzyszwu; gdy tym sposobem głowa tak iuż wydzie, że ią obiąć będzie można, wtedy Akuszerka obydwóma rękami tak głòwkę weźmie po bokach, aby obydwa skaziciele i przy nich wielkie palce leżały na karku dziecięcia; resztą palcami tak głowkę obiąć po bokach, żeby palce małe zeszły się pod szczeką dziecięcia, tym sposobem obiąwszy głòwkę, należy ią dołem ku ziemi zwolna, nie zaś prosto ku sobie, ruszaiąc nieco po bokach, iednak zawsze ku dołowi, potym naprzòd i nieco ku gòrze ciągnąć, do póki główka zupełnie niewyidzie, i łopatki się razem nieokażą, a tak zapobieży się żeby Pochwa Macicy o szyię dziecięcia nieściągnęła się, wyiście resztę Korpusu nietrudniła, a czasem nawet dziecięcia zupełnie nieudusiła: potym chwyci Barki czyli Łopatki, wyszłe obiema rękoma,

po-

pociągnie one ku ſobie, gdzie cały Korpus dziecięcia łatwo wyidzie.

§. 36.

Co czynić ma Akuſzerka wyiąwſzy Dziecie.

Gdy tym ſpoſobem Akuſzerka dziecie wyprowadzi na świat, zdarzać ſię zwykło czaſem, iż znayduią ſię na nim błony, w których było zawarte, a które Koſzulką lub czepcem nazywać zwykli, te należy natychmiaſt rozedrzeć i zdiąć; palcami zaś flegmę znayduiącą ſię w uſtach dzieciącia wyiąć, aby wolnie oddychać mogło: potym położy dziecie na ſwym łonie na boku, tak aby Twarzą było obròcone ku iey Brzuchu i zrewiduie natychmiaſt czy nieieſt dziecie ſłabe, czy żyie lub umarło? ſpoſtrzegłſzy iż dziecie ieſt bardzo ſłàbe, odetnie natychmiaſt Pępek nieporuſzaiąc mieyſca, czyli Łożyſka; wypuścić może przez uciękty

ty Pępek, zwłaſzcza ieſzcze gdy Matka niecierpiała żadnego krwotoku, z łyżkę Krwi z dziecięcia, i odda onę Pomocnicy tak dla dalſzego pielęgnowania, iako też czucenia go; w tym zamiarze oczyściwſzy Dziecię i wyiąwſzy flegmę z uſt, należy łyżeczkę małą wina, lub gdy tego na doręcziu niebędzie, kilka kropel wódki z wodą w uſta iego wlać, a potym tym ſamym Krzyż cały od karku począwſzy nacierać, podeſzwy zaś ſzczoteczką trzeć należy, czy dziecie żywe lub umarłe będzie, należy natychmiaſt po wyiściu onego, aby Akuſzerka iedną rękę włożyła w Macicę i poſzukała, czy tam niema drugiego dziecięcia, drugą zaś ręką po brzuchu macać należy, czy niema iakiey twardości, któraby oznaczała iak pod czas Brzemienności bytność drugiego Dziecka w Macicy? Czyli ſą bliźnięta i czyli tylko to iedno? powinna urodzonemu iuż, Pępek w naſtępuiący ſpoſob odiąć.

§. 37.

Jakim ſpoſobem odcina ſię Pępek.

Bierze trzy lub cztery nici pół łokcia długie, wywoſkowane, na końcach związe one razem, albolitez można wziąść wązką Taſiemkę i na ſzerokość ręki od Brzucha zawiązuie ſię Pępek, okręciwſzy raz lub dwa razy podwóynym węzłem; zaciąga ſię zwolna, iednakże tak mocno, aby krew z Pępka wyniść niemogła: potym można ieſzcze raz nici okręcić około Pępka podobnymże podwóynym węzłem, nakoniec poiedyńczym zaciągnąć, około tego zawiązania na trzy lub cztery cale zawiązuie ſię podobnym ſpoſobem pępek ku Łożyſkowi, a pomiędzy temi zawiązaniami należy go nożyczkami przeciąć. Zrobiwſzy to powinna Akuſzerka ieſzcze raz zobaczyć zawiązany Pępek u Dzie- cię-

cięcia, a ieśliby Krew z niego wychodziła, powinna ieſzcze raz obwinąć i lepiey go zawiązać, tę ſamą baczność mieć powinna w pierwſzych dniach przepowijaiąc dziecię, a to dla zapobieżenia krwotokowi.

§ 38.

Jakim ſpoſobem Mieyſce dobyć.

Odciąwſzy tym ſpoſobem pępek, odda tym-czaſem dziecie Akuſzerka inney Kobiecie, ſama zaś myśleć powinna o wydobyciu mieyſca, czyli Łożyſka; chociaż Akuſzerka podczas naturalnego i lekkiego porodzenia ſpieſzyć ſię niepowinna, ile że nayczęściey bywa to ſamym dziełem natury, tak iż częſtokroć mieyſce razem z dziecięciem wychodzi, iak ſię w § 37. mówiło i zawiązanie drugie, ku Łożyſkowi ieſt niepotrzebne; z tym

tym wſzyſtkim zdarza ſię częſtokroć, iż chociaż w Naturalnym i naylżeyſzym porodzeniu Mieyſce do Macicy mocno przykleione bywa, ktòre Akuſzerka odłączyć i wyciągnąć muſi. W tym zamiarze owinie Akuſzerka Pępek o dwa palce lewey ręki, i pociągnie go nieco do ſiebie, prawą zaś rękę po pępku wſunie znowu do Macicy, aż tam gdzie ſię Mieyſce mocno trzyma; Pępek ſłuży iey w tey mierze za przewodnika, po ktòrym palce prowadzi aż do iego końca. Gdzie ſię pępek kończy, tam ieſt śrzodek Łożyſka, doſzedłſzy tam palcami, naokoło macaiąc, wyſzuka brzeg łożyſka, ktòre łatwo rozeznać można, ponieważ daleko wynioślèyſzym ieſt od powierzchni Macicy; doſzedłſzy brzegòw powinna ſzukać gdzieby było iuż odłączone od Macicy, w te odłączone mieyſce włoży tak palce, aby paznokcie były ku Macicy, miękſze zaś palców ku mieyſcu obrócone, i zwolna ſtarać ſię

powinna odłączyć zupełnie, właśnie tak, iak ſię ciaſto rozwałkowane od ſtołu lub deſki, na ktòrey było wałkowane niepodſypawſzy mąki, odeymować zwykło: powtarza ſię zaś ieſzcze raz, aby takowe oddzielanie Mieyſca niebyło czynione nagle i gwałtem. Gdy tym ſpoſobem mieyſce odłączone zoſtanie, weźmie one tak, aby wielki palec przypadł tam, gdzie pępek zaczyna ſię, i zapomocą drugiey ręki, ktòra gotową ieſt przed pochwą Macicy, wyciągnie je zupełnie; nieużywaiąc gwałtu do wyciągnienia mieyſca z Macicy, gdyż można albo ſamą Macicę wywròcić, Krwotok znaczny wzniecić, alboliteż innych ſmutnych ſkutkòw, iako to: Jnflammacyi i t. d. ſtać ſię przyczyną...

§ 39.

§ 39.

*Gdy mieyſce mocno przyrośnię-
te będzie.*

Jeśliby zaś mieyſce wſzędzie mocno było przyrośnięte, i niedawało ſię palcami oddzielić, wtedy lepiey ieſt one zoſtawić, a niżeli przez zadanie gwałtu ſzkodzić; Macica albowiem podobnie tutay, iak wyciſkaiąc dziecię z ſiebie dzielną ſię nakoniec okaże: w tym razie równie iak pod czas rodzenia zwykły naſtępować bole prawdziwe, co poſpolicie krwotok oznacza: w tedy ieſt czas, aby Akuſzerka rękę włożyła w Macicę, i zobaczyła czy ta dobrze działa, i czy mieyſce gdzie ſię oddzieliło? gdy tak znaydzie, poſtąpi daley iak ſię wyżey namieniło: ieśli zaś nie, tedy ſkazicielem i ſrzednim palcem około

Brzegów mieyſcá ścierać ku ſobie może tam znayduiące ſię błony, a to zwolna nieużywaiąc nigdy gwałtu: z tym wſzyſtkim naynówśi Autorowie i Akuſzerowie, ſą tego zdania, aby mieyſce, gdy będzie przyroſłe, zoſtawić je zupełnie działaniom natury: gdy albowiem mieyſce ieſt do Macicy przyrośnięte, zoſtaie, w nim bieg krwi, a zatym niemoże gnić: dowodzą to nawet przykładami, iż w kilka Niedziel po porodzeniu, zoſtawione mieyſce naturze, przez ściąganie ſię Macicy wyſzło, i było tak świeże, iak gdyby to zaraz po porodzeniu naſtąpiło.

§ 40.

Jeśli ſię otwór Macicy zamknie przed wyiściem mieyſca.

Jeśliby otwór Macicy w czaſie zawięzywania i odcinania pępka i przed dobyciem mieyſca ſię zamknął; tedy go Akuſzerka naſtępuiącym powiękſzy ſpoſobem: nayprzòd włoży zwolna w otwòr ieden palec, potym drugi, témi powoli roſprzeſtrzeni, i włoży trzeci, dopóki całą ſtuloną rękę niewścibi; to uczyniwſzy dobędzie mieyſca ſpoſobem wyżey namienionym, ieśliby zaś otworu Macicy łatwo rozpoſtrzenić niemożna było; w tedy nie powinna żadnego używać gwałtu, lecz wyiście mieyſca zupełnie Naturze zoſtawić, choćby nawet mieyſce od Macicy odſtawało, i o gniciu onegoż myśl przychodziła, w tym albowiem ra

zie

zie, lepiey ieſt zgotowawſzy Rumianku, ślazu liścia, lub korzeni, bzowego kwiatu, lub lnianego naſienia w wodzie, i przez ſprycę Maciczną iedną z tych Jnfuzyi ſprycować: dla przyśpieſzenia wyiścia mieyſca, ſłużą ieſzcze Enemy z Lnu tłuczonego, lub Bzowego kwiatu, z łyżką ſoli: naylepiey zaś Akuſzerka zrobi, gdy w tey mierze zaſięgnie rády Doktora. Dobywſzy mieyſce powinna go Akuſzerka ze wſzech ſtron zrewidować, czy ieſt całe, i czy niezoſtała iaka część onego w Macicy, gdy tak znayduie, ſtarać ſię będzie podobnie z ſpiekłą krwią onego dobyć: dla zapobieżenia złym ſkutkom, bez żadnego iednak gwałtu.

§ 41.

§ 41.

Co ma czynić z Położnicą, gdy zostanie zewszystkiego oswobodzoną.

Uskuteczniwszy to wszystko Akuszerka, powinna swą uwagę na zachowanie i wygodę położnicy zrwòcić; a zatym powinna nayprzód obaczyć, czy niezostała przez rodzenie uszkodzoną? nadewszystko zaś czy międzyszew niepękł cokolwiek? alboliteż czy Położnica niemiała Ruptury? która przez rodzenie mogła się powiększyć i t. d. w takim razie powinna się starać żeby Chirurg temu zapobiegł: szczególniey zaś powinna zobaczyć, czy części rodne nienabrzmiały i niezapaliły się, w takim razie obmywszy te części ciepłą wodą lub kleykiem z Owsu, następuiącemi Lekarstwy będzie naparzać; to iest: weźmie Rumianku i kwiatu bzowe-

we-

wego po garści, i cokolwiek ziela Kminku polnego, lub Kàrbel, wsypie to wszystko do półtory kwarty wody z iedną częścią octu, to dobrze zagotowawszy przecedzi: w tym ma płat we czworo złożony maczać, a nieco go wycisnąwszy powinna okładać, ale nie gorąco tylko letnio, części rodne tak długo, dopóki potrzeba wymagać będzie: potym ręcznikiem alboliteż do tego umyślnie zrobioną bindą maiącą pół - łokcia szerokości, a tyle zaś długą, żeby raz lub dwa razy osobę obiąć można, obwiąże brzuch nieściskaiąc zbytecznie, ani też zbyt obwisło, tę Bindę zaś, lub Ręcznik tasiemkami do nich przyszytemi zawiąże, lub szpilkami poprzypina: potym codzień należy patrzéć, czy takowa Binda się nieobluzowała, lub czy nieiest zbytecznie ściągnioną; w obydwòch zdarzeniach zaradzić powinna, i one dopòki Materya z położnicy iść będzie, utrzymywać należy. . .

§. 42.

§ 42.

Potym należy położnicę w łóżko dobrze posłane włożyć, na śrzodku pod części rodne trzeba płòtno woskowane, albo prześcieradło w kilkoro złożone podłożyć, i często odmieniać, a to dla tego, aby krew lub co ztamtąd wychodzić będzie co materyą (*Lochia*) zowią, nieprzeszła aż do pościeli, i tey nieruynowała, aby zawsze czysto utrzymaną była; z początku zaleci Położnicy na wznak leżeć, nogi wyciągnąwszy i do kupy stuliwszy, z tym wszystkim, gdyby iey było przykro długo tak leżeć, w ten czas będzie mogła czasem i na bok się położyć. Pierzyna lub Kołdra, którą przykryie się położnica, niepowinna bydź zbyt ciężką i grzeiącą zbytecznie. Jzba w którey ma leżeć, niepowinna bydź gorącą; powietrze zaś w niey powinno bydź często czyszczone, częścią otwie-

ra-

raiąc okna, ile w lecie, częścią zaś kadząc często po niewiele octu na łyżce żelazney rozpaloney, lub Jałowcem, Bursztynem i t. d; położywszy położnicę, można iey dać parę filiżanek letniey herbaty z Rumianku pólnego, która nietylko że rozgrzewa, nad to ieszcze uśmierza bole po porodzeniu zwykłe bywać, wzmiacnia, wiatry pędzi, i wychòd materyi przyśpiesza: gdyby krew była zbyt wzburzoną, a puls szedł prędko i pełno, tedy może dać czasem na koniec noża proszku chłodzącego (*Temperans*) w inne zaś kuracye wdawać się niepowinna w pierwszych dniach połogu, nienależy więcey nic ieść Położnicy, iak tylko lekkie rosołki, pić zaś wodę przegotowaną z chlebem, lub lekki kléiek z Ryżu, albo owsianych krupek; z resztą powinna leżeć spokoynie, gości wiele nieprzyimować, mało mòwić, i strzedz się iak naypilniey wszelkie zgryzoty.

§ 43.

§ 43.

Opatrzenie i pielęgnowanie Dziecięcia.

Jeszcze wypada namienić o opatrzeniu i pielęgnowaniu dziecięcia, nayprzòd powinna one w letniey wodzie skąpać, obmyć go ze krwi i innego plugactwa; daley opatrzyć należycie czy wszystkie części onego są doskonałe? czy osobliwie podczas rodzenia ciężkiego niezłamała się iaka kość, co się zdarzać zwykło, a dopiero w kilka dni się postrzega? czy otwòr odchodowy albo członek rodny u chłopca się niezrosł? potym należy dziecie wewnętrznie wyczyścić; w tym zamiarze dać onemu trzeba parę łyżeczek ulepku z Manny, albo samego Rhabarbarowego, alboliteż oboie razem zmięszane; dodać nawet można świeżego oleyku z Migdałów słodkich; potym stolcem albo przez womity, lub oby-dwòma drogami razem wyidą z dziecięcia zawarte nieczystości: ieśliby u Dziecięcia wiele znaydowało się flegmy na Piersiach, tak iżby niemogło wolno oddychać, a nawet grało czyli rzęziało mu w Piersiach, w tedy weźmie po ròwney części Ulepku z Manny i miodu z octem i Cebulą morską gotowanego (*Oxymmel scilliticum*) i dawać tego będzie czasem po łyżeczce maley. Jeśliby główka lub iakie inne części podczas ciężkiego rodzenia były krwią zaszłe, tedy weźmie Rumianku, kwiatu bzowego, szałwii, Ruty, lub co tym podobnego, ugotuie iedno z tych ziół w wodzie na pòł z winem, alboliteż w trzech częściach wody z czwartą octu; potym w tym maczać będzie płatki i letnio przykładać na części naruszone, odnawiaiąc dopòki potrzeba wymagać będzie: zadosyć uczyniwszy temu wszystkiemu, powije dziecię w ogrzane pie-

pieluſzki, na ciemię zaś (*Fontanella*) przyłoży płatek ciepły, i włoży na wierzch czapeczkę wygodną, pępek należy obwinąć w płatek, dopóki nieodpadnie, aby gdy zeſchnie niegniotł brzucha, potym bindą ſzerſzą od pępka okręci ze dwa razy brzuch, i zawiąże: tu ſię ieſzcze raz przypomina, aby mieć oko na pępek, żeby czaſem nienaſtąpił z niego krwotok. Jeśliby zaś Dziecie w iaką inną wpadło chorobę, powinna Akuſzerka natychmiaſt ſzukać rady i pomocy Lekarza.

O Naturalnym Porodzeniu Bliźniąt.

§ 44.

Co ſą Bliźnięta.

Skoro dwa zapłodnione pęcherzyki z jaiecznika do Macicy weydą, obydwa tak dobrze, iak gdyby tylko iedno do niey przyroſną, obydwa te płody zwolna rozwijaią ſię, roſną, każdy w ſwych własnych pływa błonach, nayczęściey też oſobno każdy miewa ſwe Łożyſko; naſtępnie dwoie razem rodzi ſię dzieci, które Bliźniętami zowią, Niewiaſta z onemi tak długo brzemienną chodzi, iakby z iednym tylko, a porodzenie ró-

wnie, iak z iednym czterdzieſtego tygodnia naſtępuie, chociaż bywaią przykłady iż Bliznięta, ile pierwſzey Brzemienności, nieco prędzey, to ieſt: ósmego lub dziewiątego Mieſiąca na świat wychodzą: niektórzy twierdzą, iż bliznięta niemogą doſkonale wyroſnąć w Macicy, na co łatwo przyſtać można, ponieważ mieyſce w Macicy nieieſt większe dla obòyga, iak dla iednego dziecięcia; a zatym ciśnienie ścian Macicy i rozdzielony pokarm niedopuſzczaią rozrośnienia ſię płodu: poſpolicie też bywa, iż Bliźnięta razem wzięte, tyle ważą, co iedno dziecie zupełnie donoſzone i dość wielkie.

45. §

Rodzenie ſię Bliźniąt bywa naturalne i nienaturalne.

Rodzenie Bliźniąt równie, iak iednego na naturalne i nienaturalne dzielić należy; z tym wſzyſtkim ta tu bywa różnica, że podczas rodzenia bliźniąt zdarza ſię, iż iedno naturalnie, drugie zaś nienaturalnie na świat wychodzi: takowe rodzenie ſię bliźniąt, zowią rodzeniem pomieſzanym. Przed porodzeniem ieſt trudno i bardzo niepewno dóyść, czy Kobieta chodzi brzemienną z bliźniętami. Niektórzy chcą twierdzić o bliźniętach z wyſokiego i grubego brzucha; lecz to ieſt rzecz niepewna; bywa bowiem iż czaſem Kobieta z iednym Dzieckiem ma większy brzuch, iak druga z Bliźniętami, kiedy mieyſce będzie

wielkie i wòd wiele. Drudzy wnoszą ztąd bliźnięta, kiedy Brzemienna razem w wielu mieyscach słyszy ruch płodu, i to iest także niepewna, ponieważ rzeski płòd, czasem więcey ruchu sprawi, iak dwoie dzieci. Naypewnieyszy znák będzie podczás samego rodzenia, to iest: kiedy Akuszerka odebrawszy iedno dziecię, dobywaiąc mieysca podług danego przepisu, spostrzeże, iż w Macicy iest ieszcze Płòd zawarty w błonach, iako też brzuch zobaczy ròwnie wielkim i twardym iak był przed porodzeniem; w takim zdarzeniu iuż więcey Akuszerka wątpić niepowinna, o znayduiącym się drugim dziecięciu w Macicy; lecz starać się ròwnie będzie i one dobyć: z tych względów niepowinna czekać, póki dziecie niepokaże się główką, lecz w przypadku uczynić zwrót dziecięcia, i one nogami dobyć.

§ 46.

§ 46.

Czy rodzenie Bliźniąt rówenie dla rodzącey iak Akuszerki iest trudnieysze?

W samym działaniu dobywaiąc bliźnięta, niepowinna się Akuszerka bać, mniemaiąc iż ta praca będzie trudnieyszą od odbierania tylko iendego dziecięcia; ieśli bowiem pozycya dzieci będzie naturalną, a części rodne niebędą nieforemne, to wten czas tyle ma trudności, ile podczas odbierania iednego tylko dziecka, z tą tylko różnicą, że takową czynność drugi raz ponowić musi u iedney i teyże samey Osoby. Nawet możnaby twierdzić, iż rodzenie Bliźniąt równie dla Akuszerki, iak dla rodzącey iest łatwieysze od rodzenia, gdy tylko ie-

iedno dziecie znayduie fię w Macicy, z tym wfzyftkim to fię ma rozumieć o naturalnym i lekkim rodzeniu; Bliźnięta albowiem rzadko kiedy razem fię dobywaią przez otwòr Macicy, lecz taką miewaią pozycyą, iż gdy iedno wyidzie, drugie dopiero naftępuie, Akufzerka też tymże famym fpofobem fobie poftępować powinna, iak ią fię wyżey nauczyło; ftrzedz fię tylko bardzo należy, aby odbieraiąc pierwfze dziecię, drugiego błony nieprzedarła; boby łatwo którykolwiek Członek drugiego dziecięcia pierwfzemu wyiście trudnił; potym po rozdarciu błon, gdy wody wyidą, wyiście drugiego dziecięcia byłoby cięższe i trudnieyfze, zamiaft coby łatwiey wyiść miało niż pierwfze, maiąc przez niego iuż drogę utorowaną.

§ 47.

§ 47.

Co ma czynić Akufzerka, gdy fię iedno z bliźniąt urodzi.

Gdy fię iedno z bliźniąt iuż urodzi, a Akufzerka z opifanych w § 45 znaków pozna, że ieszcze iedno Dziecie w Macicy fię znayduie, tedy niepowinna tak, iak gdy fię tylko iedno rodzi, zaraz ftarać fię o wydobycie Łożyfka; lecz zawiązawfzy i odciąwfzy pępek pierwfzemu, zrewiduie drugie, i nieociągaiąc fię ani odkładaiąc natychmiaft one wyiąć ftarać fię powinna; co tym łatwiey naftąpi, kiedy głowa (co fię rzadko, ale przecież zdarza) profto w Miednicę weydzie, w tedy natura bez wielkich bolów rodzącey, częftokroć i bez znaczney pomocy Akufzerki dziecię łatwo

i fzczę-

i szczęśliwie na świat wyprowadzi: ieśliby zaś i drugie dziecię niebyło w Pozycyi naturalney, lecz nogami lub inną iaką częścią pokazywało się, w tedy Akuszerka nietracąc czasu ani nadaremnie obawiaiąc się, powinna starać się przez zwrócenie dziecięcia, one dobyć, ile że wyszłe pierwey dziecie dosyć iey do tey operacyi zrobiło mieysca: ieśliby zaś przez nieostróżność Akuszerki, lub iaki inny przypadek, przed wyiściem pierwszego dziecięcia błony drugiego pękły, i wody wyszły, a oboie nogami szły, w ten czas bardzo się Akuszerka strzedz powinna, ażeby zamiast dwóch nóg iednego dziecięcia, po iedney obydwóch niewzięła do wydobycia, czego się łatwo ustrzedz może, gdy do wyszłey nogi tasiemkę, zaciągnie, potym po wewnętrzney kostce nogi, ręką póydzie do kolan, daley poydzie aż do części rodnych, gdzie ła-

two

two drugą nogę, tegoż samego dziecięcia znaydzie, i przyciągnie onę iuż do wyszłey: tym sposobem postąpi sobie daley, dopóki obu dzieci niewyciągnie. Po wydobyciu dzieci starać się powinna i Łożysko wyciągnąć, w tym zamiarze weźmie ieden pępek, który iey za przewodnika do Łożyska służyć będzie, nieciągnąc iednak za niego; ponieważ w takim razie, gdzie są bliźnięta, dwa Łożyska blisko siebie bywać zwykły, przez co mogłyby się oba obluzować, i wyiście trudnić, a zatym wydobędzie one iedne po drugim, podług reguły i ostrzóżności wyżey w § 37. podaney. Zdarzać się też dość często zwykło, iż bliźnięta iedne tylko miewaią łożysko; w takim razie massa będzie większą, to więc powinna Akuszerka dołożyć starania, aby ręką odluzowała i iak nayzręczniey wydobyć mogła.

Q

O Naturalnych lecz ciężkich Rodzeniach.

§ 48.

Co iest Naturalne ciężkie rodzenie.

Naturalne ciężkie rodzenie rozumie się, kiedy dziecie wprawdzie główką się pokazuie, iednakże dla tych lub owych przyczyn, nie dziełem natury, lecz za pomocą rozumney Akuszerki na świat wychodzi; takowa pomoc czynioną bydź może przez zręczne użycie samych rąk, lub przez narzędzia, a że te, iedynie do Akuszera i Chirurga należą, przeto one tu opuściemy, z tym wszystkim i działania ręczne w wielu zdarzeniach wy-

wymagaią wielkiey zręczności i doświadczenia; dla tego bardzo się przestrzega Akuszerkę, aby w podobnych przypadkach należycie rozważyła, czy się dość zdatną do tey operacyi bydź sądzi? ieśli zaś nieiest zdatną, tedy powinna bydź tak sumnienną, aby inney zawczasu szukała pomocy, żeby przez czcze i próżne probowania Dziecięcia lub Matki, albo obóyga razem nie wystawiała na Niebezpieczeństwo utraty życia.

§ 49.

§ 49.

Przyczyny Naturalnych, ale cięzkich Rodzeń.

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠

Przyczyną Naturalnych ale cięźkich Rodzeń, może bydź wada w częściach rodnych rodzącey, alboliteż pozycya Dziecięcia. Jeśli w częściach rodnych będzie przyczyna, to ta albo w Miednicy, albo w pochwie Maciczney, alboliteż w Macicy samey znaydować się może. Miednica może bydź nieforemną, kiedy kość ogonowa zbytecznie w tył zagiętą lub na przòd wgiętą będzie.

Kiedy kość ogonowa zbytecznie na przòd wgiętą będzie.

Zbytecznie na przòd wgiętą kość ogonową poznać można, kiedy głowa Dziecięcia naturalnie (to iest Twarzą ku kości Kuprzastey obròconą) w wyższy otwòr Miednicy wprawdzie weydzie, i coraz barzziey ku otworowi niższemu posuwa się, lecz tam przyszedlszy opiera się; w takim razie położy Akuszerka rodzącą tak, ażeby kość ogonowa była zupełnie wolną i nieprzyciskaną, potym między głòwkę i pochwę Maciczną włoży trzy palce, ile może głęboko, kiedy bole miną; pod czas bolu zaś powinna témi palcami kość ogonową zarazem i Międzyszew na dół przyciskać, a tym samym odginać zagięcie, wewnątrzną zaś stroną końcami palcòw starać się głòwkę wypychać.

Gdy będzie w tył wygiętą.

Jeśli zaś kość Ogonowa będzie w tył wygiętą; w ten czas główka Dziecięcia niebędzie szła prosto ku wchodowi pochwy Maciczney; lecz bardziey ku Międzyszwu, który razem z otworem odchodowym przez głowę Dziecięcia będzie na przód wypychanym, w takowym razie Akuszerka nic więcey czynić niemoże, iak włożywszy palce pomiędzy główkę dziecięcia i niższą część pochwy Maciczney, Międzyszew i otwór odchodowy w tył pchać: do tych operacyi powinna Akuszerka zawsze palce sobie tłustością posmarować...

§ 50.

§ 50.

Gdy będzie Pochwa Macicy przyciasną.

Pochwa Macicy będąc zbyt ciasną, może Naturalne rodzenie ciężkim zrobić: to się zdarza w Kobietach, które pierwszy raz zostaną brzemienne, i pierwszy raz rodzą, iako też u Kobiet w latach: podobnież utrzymuię z doświatczenia, iż temu przypadkowi częściey podlegaią Brunetki; iak białe, i Blondynki: w tamtych bowiem włókna Muszkułowe maią więcey siły i skłonności do ściągania się; upodeszłych zaś takowe Włókna są zbyt tęgie, przez co ociążaią weyście do pochwy Maciczney głowy Dziecięcia; a tym samym

mym znacznie trudnią rodzenie; w takim zdarzeniu uſkarżaią ſię rodzące na gwałtownie rżnący bòl w całey pochwie maciczney, szczególniey w weyściu do oney; te bowiem ròwnie iak i Międzyszew, przez coraz większe posuwanie ſię głowy, ktòra temi częściami ieſt okrytą, mocno na przód wyciſkanemi zoſtaią, i gdyby tu naturze niedopomodz, toby oboie rozedrzeć ſię mogły; temu zapobiedz może Akuſzerka ſmaruiąc wprzódy wargi większe i pochwę Macicy oliwą, lub maſłem nieſolonym ciepło, przez co te części miękſze, sliżſze i lepiey ulegaiącemi ſię ſtaią; potym włoży ſkaziciele obydwòch rąk pod kościami krokowemi na głowę dziecięcia, śrzednie zaś palce wetknie po obu bokach głowy, te potym rozſzerzaiąc pochwę Maciczną prowadzi po główcę na dòł, aż ſię przy Międzyſzwie zeydą, ktòry powinna temiż palcami podczas każdego bolu ſtarać

rać ſię za głowę w tył wciſkać, przez co nietylko uczyni przeſtwòr lepſzy dla wyiścia głowy, lecz zarazem zapobieży rozdarciu ſię Międzyſzwa, daley poſtąpi ſobie podług przepiſu, iaki ſię dał w § 35. z tym dodatkiem, iż ſię ſtrzedz powinna, aby ſię pochwa Macicy po wyiściu głowy znowu niezamknęła, i o ſzyię dziecięcia nie scisnęła, a zatym palce te powinna natychmiaſt włożyć, i ſpoſobem namienionym pochwę Macicy rozſzerzać, i ſtarać ſię całe wydobyć Dziecko, albolitez w czaſie takowego rozſzerzania Pochwy, kazać aby inna Akuſzerka Dziecię wydobywała.

§. 51.

Gdy Macica będzie miała ukośną pozycyą.

Naturalnego ale ciężkiego rodzenia znaydować ſię takoż może przyczyna w ſamey Macicy, gdy ta będzie miała pozycyę ukośną lub wcale opadnie. Ukośna pozycya Macicy może bydź na przòd, w tył, na prawy lub lewy bok; naſtępnie czworaką mieć może ukosną pozycyą. Przyczyna takowych pozycyi bydź może.

1mo. Nieforemność Miednicy.

2do. Gdy Narośl (*Tumor*) iaka w ſamey Macicy lub w bliſkich iey częściach znaydować ſię będzie.

3tio. Gdy Łożyſko nie u dna Macicy, lecz w którey kolwiek z bocznych iey ſtron przyrośnięte będzie.

4to.

4to. Kiedy Brzemienna przywyknie uſtawicznie na iedney leżeć ſtronie: z tym wſzyſtkim zdarza ſię u Niewiaſt niektòrych, iż Macica z natury ma ukośne położenie. Znaki poſpolite ukośney pozycyi Macicy bywaią:

1mo. Podczas Brzemienności, gdy brzuch brzemienney na iedney ſtronie bywa wynioſleyſzy i twardſzy, potym gdy Brzemienna w iednym boku więcey ciężaru i ruchu dziecięcia czuie, iako też gdy otwòr Macicy w bok dna Macicy będzie leżał; Nakoniec gdy powiękſzanie ſię otworu Macicy będzie bardziey opóźniaiące ſię, iak ſię rozſprzeſtrzeniać zwykł, gdy proſtopadle leży.

2do. Podczas rodzenia zaś w powſzechności naſtępuiące znaki okazuią ukośną pozycyą Macicy, to ieſt: kiedy rodząca będzie bardzo dręczoną bolami fałſzywemi, ktòre albo ſię w prawdziwe zamieniaią, lub też zupełnie uſtaią; iako

też

też kiedy brzegi otworu Macicznego późno giną, ſzczególniey zaś w mieyſcu, które nieieſt główką przyciſkane, naſtępnie dłużey grubemi zoſtaią: nadewſzyſtko zaś, z błonami ſpiczaſto ſię okazuią, zrazu wprawdzie w znaczney ilości, daley zaś potrochu wychodzą, nakoniec kiedy główka opóźnia ſię w weyściu do miednicy. Te będą powſzechne znaki, z których wnoſić można, o ukośney pozycyi Macicy; teraz zaś tutay pomówiemy o ſzczególnych znakach, które daią poznać każdą z tych czterech pozycyi ukośnych Macicy.

§ 52.

Różność pozycyi ukośnych Macicy.

Kiedy więc Pozycya ukośna Macicy na przód będzie; to ſię pozna, oprócz ze znaków w § 51. opiſanych, gdy brzuch naprzód będzie obwiſłym, główka i otwór Macicy będzie ku kości Kuprzaſtey obrócony, a otwór Macicy z ciężkością i nieinaczey, iak tylko z zakrzywionemi palcami doſiądź można. Jeśli zaś dno Macicy będzie ku tyłowi obrócone, pozna ſię ztąd, gdy brzuch niebędzie bardzo naprzód wynioſłym, lecz bardziey płaſkim, otwór Macicy namacać można przy kościach Łonowych, a główka Dziecięcia opiera ſię na kościach krokowych. A gdy dno Macicy bardziey ku prawey

lub ku lewey nachyli ſię ſtronie, pozna ſię ze znaków oprócz w § 51. opiſanych, ſzczególniey, kiedy ſtrona brzucha, ku którey ieſt dno Macicy nachylonym, będzie bardziey wynioſleyſzą i twardſzą, Główka zaś Dziecięcia i otwór Macicy w przeciwney ſtronie o kość Kiſzkową opierać ſię będzie, którego z cieżkością załedwie doſiądz można.

§ 53.

Jakim ſpoſobem ułatwić takowe rodzenia.

Rodzenia takowe ſą zawſze ciężkie, tylko iedno od drugiego mniey lub więcey, w miarę większego lub mnieyſzego nachylenia ſię Macicy, czyli ukośney iey pozycyi; nigdy iednak rodząca nienarażaiąc na niebezpieczeńſtwo ſiebie, lub Dziecięcia, bez pomocy rodzenia uſkutecznić niemoże; lecz zawſze ieſt potrzebne w takim razie zręczne działanie ręką przez doſkonałą Akuſzerkę; ponieważ w tey ſtronie ku którey ieſt głowa obròconą, brzeg otworu Macicy prędzey cienieie i otwiera ſię, w ſtronie zaś przeciwney, dłużey zoſtaie grubym i później ſię roſprzeſtrzenia; w takim razie muſi Aku-

ſzerka grubſzy brzeg ścienić, i ſtarać ſię za główkę dziecięcia założyć, to uſkuteczni ſmaruiąc brzeg grubſzy otworu Macicznego oliwą, lub maſłem nieſolonym, potym podczas bolu ſkazicielem i śrzednim palcem rozłożywſzy one, ſtarać ſię będzie podnośić go w górę, a gdy ścienieie założyć za główkę; to wprawdzie natychmiaſt nienáſtąpi; przeto Akuſzerka powinna bydź cierpliwą, nieśpieſzyć ſię, lecz zwolna i za każdym bolem ponawiać wſpomnioną czynność, dopóki brzeg należycie nieścienieie, otwór ſię niepowiękſzy, i ten za główkę niezałoży: a gdy główka dotyla ſię pokaże, że ią obiąć będzie mogła, to poſtąpi ſobie daley podług przepiſu w § 35. podanego.

§. 54.

§. 54.

Gdy Macica lub pochwa Macicy opadnie.

Naturalne ciężkie rodzenie ſtać ſię może, kiedy w Kobiecie przed, lub pod czas Brzemienności Macica lub pochwa Macicy opadnie (*Prolapſus Uteri*) ponieważ to podczas rodzenia znowu ſię powraca i one cięźſzym czyni. Akuſzerka ten defekt łatwo (widząc iż rodząca ieſzcze przed połogiem iemu podlegała) poznać może, gdy otwór Macicy i niżſzy iey obwód, albolitež Marſzczki pochwy Maciczney za każdym bolem przez głowę dziecięcia, coraz bardziey ku Pochwie Maciczney, albolitež nawet aż do wchodu oney, będą wypychane tak, iż

otwór

otwór Macicy widzieć będzie można. Gdy więc obawa będzie podobnego zdarzenia, rodząca na ten czas mało chodzić, bolom zaś ni ſtoiąc, ni ſiedząc, lecz leżąc dopomagać powinna; Akuſzerka zaś w każdym bolu włoży dwa palce w otwòr Macicy, i ſtarać ſię będzie, aby go podnoſiła i niedopuſzczała, żeby ſię za każdym bolem wraz z Macicą w dòł oſuwał, w tyle zaś ſiebie powinna pomocnicę poſtawić żeby ta, gdy głowa Dziecięcia okaże ſię, onę wyciągnęła; a to dla tego, żeby Akuſzerka w przeciągu tym Macicę ku górze utrzymywała i niedopuſzczała, żeby ta wyſzła, wyiąwſzy zaś tym ſpoſobem dziecię, nienależy za Pępek Łożyſka ciągnąć, lecz natychmiaſt rękę włożyć w Macicę, i ſtarać ſię onę zwolna i bez żadnego gwałtu odluzować i wyciągnąć: wyciągnowſzy zaś łożyſko nazad rękę w pochwę Maciey włożyć, Macicę delika-

ſkatnie w właściwą oney pozycyą ułożyć, i ieżeli będzie można tak długo rękę w pięść ułożoną utrzymywać, dopòki ſię około niey Macica nieściągnie, co gdy naſtąpi rękę nazad zwolna wyciągnąć, potym zalecić powinna położnicy, aby ta iak nayſpokoyniey w łóżku leżała, nieprzewracała ſię po nim uſtawicznie; od kaſzlu i kichania, ile bydź może, wſtrzymywała ſię, na ſtolec lub z uryną ſię niewydymała, iako też wcześnie z łòżka niewſtawała. Po ſkończeniu zaś czyſzczenia ſię, czyli po wyiściu materyi (*Lochia*) gdy będzie znak opadnienia (*Prolapſus*) należy obrączkę Maciczną włożyć; w czym Akuſzerka powinna wprzód zaſiągnąć rady od doſkonałego Chirurga.

§ 55.

Pozycya ukośna głowy dziecięcia.

Między przyczynami, które naturalny ale cięźki połóg sprawić mogą, namiemieniliśmy w § 49. i ukośną pozycyą Dziecięcia; nastęnie wspomniemy w kròtkości tu o nayczęściey zdarzaiących się takowych przypadkach. Naypierwszą między temi będzie zaiste pozycya ukośna głowy Dziecięcia; iużeśmy wyżey namienili, iaką pozycyą w Naturalnym rodzeniu głowa Dziecięcia mieć powinna; nastęnie skoro w tey znaydować się niebędzie, tedy będzie miało ukośną, co iż pochodzić może częścią z ukośney pozycyi Macicy, lub też częścią z nieforemności Miednicy, iużeśmy wyżey na-

namienili; dodać ieszcze należy iż nieprostopadła pozycya dziecięcia w Macicy bydź może przyczyną. Akuszerka zaś poznać i wnosić będzie mogła o tey pozycyi.

1mo. Zewnętrznie: kiedy iedna tylko strona brzucha brzemienney będzie więcey wyniosłą i twardą.

2do. Przez macanie zaś, kiedy wierzchołek (*Vertex*) czyli ciemię głowy Dziecięcia niebędzie znaydować się w śrzodku Miednicy, iako też czuiąc przez palce, iż główka Dziecięcia bardziey ku iedney, iak ku drugiey stronie części obwodu Macicy nachyliła się; ieśli nieznaczna tylko część głowy zeydzie z linij śrzodkowey Miednicy; w tedy Akuszerka nastęnpuiącym zaradzić może sposobem, to iest: może włożyć, kiedy ból minie, skaziciel i śrzedni palec pomiędzy głowę Dziecięcia, i tę kość, na ktòrey się opiera, a gdy bòl nastąpi palce rospo-

rospostrzeć, i starać się z kości, o którą się głowa opiera, zepchnąć, i do śrzodka miednicy wprowadzić; ieśli zaś pół głowy Dziecięcia zbacza od śrzodka miednicy, na ten czas rodzenie bez potrzebnych narzędzi ułatwić niebędzie można.

§ 56.

Gdy dziecie rodzi się Głową, a ręka nayprzód wychodzi.

Naturalnego ale ciężkiego rodzenia bywa ieszcze przyczyną, kiedy dziecie wprawdzie głową wychodzi, lecz ręka leży na przodzie, i razem okazuie się; co tym bardziey rodzenie trudnić będzie ieśli taż ręka skrzywioną i o iaką kość

kość Miednicy opierać się będzie. Nim głowa weydzie do wyższego otworu Miednicy, w ten czas Akuszerka może włożyć palce, i pokazuiącą się rękę za głowę Dziecięcia założyć: tym sposobem założoną rękę dopóty palcami utrzymywać powinna, dopòki głowa w Miednicę nieweydzie; przez co ręka wyśliznąć się na zad niebędzie mogła: ieśli zaś głowa z ręką iuż weydzie do Miednicy, na ten czas naylepiey postąpi Akuszerka, kiedy poszuka nóg dziecięcia, onemu zwrót zrobi, i tym sposobem na świat wyprowadzi; chyba ieśliby głowa dziecięcia była zbyt małą, a otwòr Miednicy dosyć przestronny, tedy udać się może wyciągnąć głowę razem i z ręką: zawsze iednak zwrót dziecięcia iest lepszym.

§ 57.

Gdy pępek poprzedzi głowę dziecięcia.

Zdarza ſię czaſem, iż pępek wyidzie p.zed głową dziecięcia, w którym zdarzeniu bywa, że nietylko pępek długi, ale i głowa ukośną pozycyą miewa; na ten czas powinna Akuſzerka wziąść pępek nieściſkaiąc pomiędzy dwa palce, wſunąć go do pochwy Maciczney, daley do otworu Macicznego, nakoniec do ſamey Macicy, i za głowę dziecięcia założyć; w tym ſamym momencie ſtarać ſię będzie drugą ręką głowę dziecięcia zſunąć, i do Miednicy wprowadzić: ieśliby zaś mimo tego pęp k zoſtał przez bole nazad wyciśnionym, co ſię zdarzać zwykło, kiedy otwór Miednicy ieſt bardzo przeſtronnym; na ten czas Akuſzerka powin-

na wprowadziwſzy go nazad, tak długo palcami utrzymywać, dopóki głowa nieweydzie w Miednicę, a tym ſamym niedopuści wyiść pępkowi; ieśliby zaś tak ukośną pozycyą miała głowa dziecięcia, że ią do śrzódka Miednicy Akuſzerka wprowadzić niebędzie mogła, naſtępnie i zapobiedz, żeby pępek niewychodził; wtedy dla zapobieżenia dalſzemu wyſuwaniu ſię pępka poſtara ſię, aby doſkonały Chirurg zapomócą narzędzi temu złemu zapobiegł.

§ 58.

Gdy pępek będzie o Szyię dziecięcia obwiniętym.

Niemniey bardzo ociąża Naturalne rodzenie obwinienie się pępka o szyię Dziecięcia. Domyślać się tego będzie można, kiedy głowa Dziecięcia w wchodzie pochwy maciczney zatrzymywać się będzie tak, iż ią domacać i uyrzeć będzie można, a iednak niewychodzi: potym gdy za każdym bolem tyle się nazad schowa, ile się wciągu bolu pokaże; ponieważ podczas bolu cała Macica z Łożyskiem ściągaiąc się, dąży ku otworowi Macicy; po bolu zaś nazad się wciąga, nastęPnie i głowę Dziecięcia za sobą odciąga: w takim razie i Matka i Dzie-

Dziecie cierpią wraz oboie, i zostaią w niebezpieczeństwie; a zatym z pomocą ociągać się nienależy, ktòra na tym zależy, aby Akuszerka iednym lub dwòma palcami z każdego boku głowę dziecięcia obięła, i w tey mierze, iak oną bòl wyprze, w tey samey porze poustąpieniu bolu utrzymała, ażeby się niezwròciła: przytym powinna pomocnica brzuch rodzącey zlekka ku dołowi przyciskać, gdy zapomocą takowych rękodziałań główka wyidzie, powinna Akuszerka starać się pępek z Szyi Dziecięcia odkręcić; co następuiącym zrobi sposobem: weźmie tę część pępka, ktòra ku Łożyskowi dąży, pociągnie go nieco ku sobie, przez co część o szyię okręcona zrobi się dłuższą i wolnieyszą tak, iż można ią będzie przełożyć przez główkę dziecięcia, i cały pępek odkręci z szyi: ieśliby zaś pępek był zbytecznie kròtkim tak, iżby go odkręcić niemożna było; na ten czas każe

wziąść

wziąść pomocnicy główkę dziecięcia i zlekka ciągnąć, ſama zaś weźmie pępek przy ſzyi w ręce i przetnie go nożyczkami krzywemi, końce okrągławe maiącemi: po czym, ile bydź może, iak nayprędzey dziecię wyciągnie, i pępek zawiąże, iak ſię nauczyło.

O

O Nie Naturalnym Rodzeniu.

§ 59.

Lubo wprawdzie nieieſt myślą naſzą opiſywać rodzenia nienaturalne, ponieważ mało ieſt takich Akuſzerek, któreby miały doſyć zręczności do podobnych zdarzeń; inne zaś ſą, które niechcą przez naukę w tym ſtać ſię doſkonałemi; albowiem do oſiągnienia tey zręczności i doſkonałości, żal im kilka lat trawić w Szkole nauki położniczey, a w kilku Niedzielach lub Mieſiącach, niepodobną ieſt rzeczą tego wſzyſtkiego nauczyć ſię; oſądziliśmy iednak za rzecz potrzebną opiſać niektóre lekkie rodzenia

nie-

nienaturalne, aby Akuſzerka ztąd korzyſtała, i w przypadku, gdy niebędzie w iakiey okolicy Akuſzera lub Chirurga znaiącego ſię, biedna rodząca nadaremnie długo na pomoc nieczekała.

Co ieſt rodzenie nienaturalne.

Z opiſania poprzedzaiącego iuż ſię okazało, iż w ten czas będzie rodzenie nienaturalne, kiedy dziecie nie głową, lecz inną iaką częścią na świat wychodzi, lubo zdarzać ſię zwykło, że i rodzenia, gdy dziecie głową wychodzi na świat, bywaią nienaturalne. Podczas rodzeń nie naturalnych Akuſzerka bardzo roſtropnie poſtępować powinna, a przez macanie czyli tuſzowanie ſtarać ſię iak naydokładniey poznać pozycyą dziecięcia.

Ja-

Jakim ſpoſobem poznać takowe?

Nim wody wyidą, iuż wnoſić może o nienaturalnym rodzeniu, kiedy błony nieokrągło, lecz ſpiczaſto ſię pokazuią, i kiedy zamiaſt okrągłey i twardey głowy, tylko małe członki czuć ſię daią: ſkoro zaś wody zeydą, na ten czas dokładnie poznać można, iaka częśc ſię pokazuie, tylko powinna mieć i tu doświadczenie, a wziąwſzy rozum i czucie na pomoc, ſtarać ſię uyść błędu i niebrać ieden członek za drugi: nieieſt bowiem rzeczą trudną rękę od nogi, lub głowę od tyłu rozeznać; ponieważ rękę od nogi tym łatwo ſię rozróżni, iż u ręki palec wielki od ſkaziciela ieſt znacznie oddalonym, u nogi zaś trudno go od drugiego rozdzielić: potym palce u nóg począwſzy od wielkiego ſą coraz krótſze, u ręki zaś ma ſię inaczey: daley pięty i po bokach koſtki przekonaią Akuſzer-

ſzerkę o przytomności nóg; nakoniec i głowę od tyłu snadnie Akuſzerka macaiąc rozeznać może, ten bowiem pominąwſzy to, iż ſię w otworze Macicy pokazuie, bydź gładkim i nieokrytym włoſami, to ieſzcze przez to rozeznać można go, iż pomiędzy częściami go ſkładaiącemi znayduie ſię rów, otwór odchodowy, a daley części rodne Dziecięcia. Głowę zaś rozpoznać można, iż ieſt twardą, obroſłą, daley dumaca ſię iednego, lub obydwóch uſzu, iako też noſa, oczu, uſt, przez co łatwo może podobnego uſtrzedz ſię błędu.

§ 60.

Znaki czy żyie lub umarłe Dziecie w Macicy.

Nieieſt doſyć na tym, gdy Akuſzerka ſpodziewa ſię, i tuſzuiąc przekona ſię, że rodzenie będzie nienaturalne, i jaką częścią ſię pokazuie; trzeba ieſzcze żeby wiedziała, czy Dziecie w Macicy żyje lub nieżyie? Znaki, które okazuią, iż Dziecie ieſzcze żyie, ſą naſtępuiące:

1mo. Gdy rodząca powie, że niedawno dokładnie czuła ruch Dziecięcia, aże takowe donieſienia rodzących częſtokroć oſzukiwać mogą, gdyż Dziecie mogło po uczutym ruchu wkròtce umrzeć; przeto lepiey Akuſzerka zrobi, kiedy przedſięweźmie tuſzowanie i zobaczy.

2do. Czy biie puls w Dziecięciu, ktòrego pomaca, albo na Pępku, albolite na ciemieniu Dziecięcia. Aże puls iest to ściąganie się i rozciąganie się Arteriów, przeto gdy palcem tych części dotknie się, one w palec wczasie tego ruchu uderzaią. Poczuwszy ten puls znakiem będzie, iż Dziecie żyie.

3tio. Dla lepszego przekonania włoży palce w usta Dziecięcia, i zobaczy tam czy się język onego rucha.

4to. Zwolna szczypaiąc lub ruchaiąc rękę lub nogę, zważać będzie, czy rękę lub nogę Dziecie cosa, albo nawet rączkami iey rękę chwyta.

5to. Jeśli zaś rączka lub nòżka wyidzie, i zacznie brzmieć, czerwienieć i sinieć będzie, znakiem będzie życia.

6to Jeśli tył Dziecięcia wyidzie, a Akuszerka włoży palec w otwór odchodowy i spostrzeże, że się ściąga, znakiem będzie życia. Przeciwnie zaś, to iest:

iest: śmierć Dziecięcia pozna Akuszerka, kiedy opisane znaki życia onego znaydować się niebędą; oprócz tego, kiedy kości czaszki, iedna na drugą założone, a brzegi onych tak ostre i spiczaste będą, że ich łatwo przez skòrę domacać się będzie można. Jeśliby Dziecie przez niejaki czas iuż nieżyło w Macicy, tedy z części, która wyszła, skórka łatwo złazi, a z części rodnych płynie wilgoć śmierdząca.

§ 61.

O zwrócie Dziecięcia.

W każdym nienaturalnym rodzeniu, kiedy oprócz foremney Głowy, iakakolwiek inna część Dziecięcia się pokazuie, Akuszerka powinna myśleć o zwrócie Dziecięcia. Pod nazwiskiem zaś zwrótu rozumieć się ma ta pomoc, czyli rękodziałanie, przez które Akuszerka Nóżki Dziecięcia w złey pozycyi będącego znaleść, i z Macicy wyprowadzić stara się.

Kiedy to przedsiębrać?

To więc rękodziałanie, czyli zwrót zawsze bydź powinien czyniony przez zręczną i doskonałą Akuszerkę; kiedy Dziecie taką mieć będzie pozycyą, że nay-mocnieysze bole wyprowadzić onego nie-potrafią; następnie gdy się spostrzeże nie-bez-

bezpieczeństwo Dziecięcia lub Matki, albolitéż oboyga razem: zdarzaią się bowiem przypadki, iż zwrót Dziecięcia będzie niepodobnym, to iest *Np:* kiedy Miednica będzie zbyt ciasną &c. Spostrzegłszy Akuszerka konieczną potrzebę zwrótu, niepowinna się ztym wychwalać, ażeby rodzącą nienabawić boiaźnią i strachem; rostropnie iednak uczyni, gdy o tym uważnie doniesie stoiącym; ponieważ niemożna przewidzieć iaki skutek nastąpi; z tym wszystkim powinna nauczyć rodzącą, iak się ma podczas zwrotu czynionego zachować, to iest: iż ma spokoynie i niezsuwaiąc się, w iedney mierze leżeć, niepowinna się ani na dół, ni w górę posuwać, ni też na boki przewracać, niemniey niepowinna się ani wydymać, ani dopomagać bolom, tylko gdy iey Akuszerka to radzić będzie: nawet choćby ią bole brały, tedy powinna dopóty się wstrzymywać, i cierpieć, dopóki iey niepowiedzą, aby się wydymała i bolom dopomagała.

§ 62.

§ 62.

Kiedy się Dziecie obydwóma nogami pokazuie, i na brzuchu leży.

Nayłatwieysze podobne nienaturalne rodzenie iest, gdy Dziecie obydwòma nogami razem wychodzi. Jeśli obydwóma nogami tak wychodzi, iż samo na brzuchu leży, a twarzą ku krzyżu Matki obròcone będzie; przytym gdy ręce na krzyż iedna na drugą niebędą założone, a Główka niezbyt wielką i opierać się w wyiściu niebędzie, tedy natura sama częstokroć, zwłaszcza ieśli Miednica będzie dosyć obszerną, rodzenie uskuteczni tak, iż Akuszerka niebędzie miała nic więcey do czynienia, iak tylko zwolna Dziecię wyciągnąć: wrazie zaś ta-

takowym, gdy będzie Miednica nieco ciasną, Akuszerka dopomodz musi, to następuiącym uczyni sposobem; to iest: palec średni lewey ręki włoży pomiędzy nogi nad kostki, skaziciel zaś i pierścionkowy palce przyiść powinny zewnętrznie na nogi: tym sposobem uiąwszy za nogi, powinna one zwolna ciągnąć dopòki za łytki niewyidą, ktòre obwinie suchym miękkim lecz dobrze zagrzanym płótnem, potym ciągnąć będzie dopòki Uda aż do pośladku niewyidą: te znowu tym samym, zdiąwszy z nóg, lub innym płòtnem obwinie, i ciągnąć będzie Dziecię aż po Łopatki, nakoniec znowu obeymie Pierś płótnem, zwolna Rączki wyimie, a położywszy skaziciel i średni palec iedney ręki na Twarz Dziecięcia, tak iżby nos znaydował się pomiędzy tymi Palcami, starać się będzie zwolna i ruchaiąc ciągnąć z gòry na

dół, Głowę wydobyć: w oftatnim tym Działaniu powinna Akufzerka namawiać rodzącą, ażeby ile bydź może, dopomagała wydymaiąc fię, iak podczas zatwardzenia, a to dla tego, ażeby wewnętrzny brzeg Otworu Macicznego około fzyi Dziecięcia niezciągnął fię, a tym famym Głowy onego niezatrzymywał.

§ 63.

Kiedy dziecie na plecach leżeć będzie.

Chociaż Dziecie Nogami na świat wychodzi, lecz na plecach leżeć będzie, to ieft maiąc Twarz obróconą ku Brzuchowi Matki, co Akufzerka pozna, gdy pięty Nóżek Dziecięcia w tył, palce

zaś

zaś na przód obrócone będą, w takowym zdarzeniu poftąpi fobie podług nauki w § 62. podaney, dopóki niewyciągnie pośladku Dziecięcia, a gdy dotąd przyidzie, położy fwą rękę iedną na Łono Dziecięcia, drugą zaś na kość Kuprzaftą, pomiarkuie potym w którą ftronę mnieyfzy łęk będzie, albo w którą ftronę lepiey fię podaie, chcąc Dziecię obrócić na Brzuch, tedy w tę ftronę obrócić powinna; lecz nie wczafie bolu; przytym powinna mieć oko na Pępek, który ieśliby fię znaydował pomiędzy Nogami Dziecięcia, to go ztamtąd odłożyć powinna: dla przedłużenia zaś onego, złoży nóżkę Dziecięcia, przez co tym łatwiey oddziergnąć go będzie mogła, z refztą we wfzyftkim tak fobie poftąpi, iak fię w § 62. nauczyło.

 § 64.

§ 64.

Jeśli obracaiąc Dziecię główka ſię nieobróci.

Zdarza ſię też czaſem, iż obracaiąc tym ſpoſobem Kadłub (*Truncus*) Dziecięcia, Głowa onego zupełnie ſię nieobróci; lecz tylko ku iedney ſtronie nachyloną zoſtanie; w takim zdarzeniu włoży Akuſzerka ſwą rękę aż w tylną część Miednicy, dwa palce wścibi w uſta Dziecięcia, wielki zaś palec na bok ſzczeki onego, drugą chwyci Barki, i ſtarać ſię będzie Twarz do śrzódka Miednicy z boku wprowadzić tak; iżby była ku kości Kuprzaſtey obróconą, i w iey wydrążałość weſzła, po czym zupełnie całe Dziecię wyciągnie. Równym ſpoſobem postąpi ſobie Akuſzerka, kiedy Broda Dziecięcia o złączenie ſię kości Łonowych opierać ſię będzie, chyba

ba żeby Dziecie przez gwałtowne zbyt bole, i prędko po ſobie naſtępuiące, aż po Barki tak wypchnięte zoſtało, żeby niemożna było one nazad wſunąć; w takim razie weźmie obiema rękami Dziecię przez chuſtę za Pierś, i gdy niebędzie bolu, wpychać go będzie ku gòrze, ile bydź może, aby przez to Broda oparta o kości Łonowe zeyść mogła, daley podobnie, iak ſię wyżey namieniło, ſobie poſtąpi. Gdyby zaś, nim głowa Dziecięcia wyidzie, Otwòr Macicy o ſzyię onego zaciągnął ſię; w ten czas Akuſzerka włoży ſkaziciel, i śrzedni palec pomiędzy Otwór Macicy i ſzyię Dziecięcia, i ſtarać ſię będzie go powiękſzyć, co gdy naſtąpi, daley rękę wſunie aż do Twarzy Dziecięcia, tam dwa palce włoży w uſta iego, a wielki palec na ſzczękę, drugą zaś ręką chwyci Barki, i tym ſpoſobem zwolna ruſzaiąc Głowę wyciągnie.

§ 65.

§. 65.

Gdy ręce Dziecięcia na Krzyż założone będą.

Gdy podczas rodzenia Dziecie nogami wprawdzie wychodzi, lecz Głowa z rękami dla tego, iż te na Krzyż za Głowę ſą założone, niewychodzą; przeto radzą poſpolicie, aby w tym razie wziąwſzy w chuſtę Pierś Dziecięcia poſunąć go na bok; potym po drugiey ſtronie włożyć rękę aż pod pachę, ztamtąd dwa palce poſunąć aż do zgięcia Łokcia; ztąd pomknąć do ręki, zgiąć onę i po pierſiach ią wyciągnąć; wyciągnąwſzy tym ſpoſobem iedną rękę, przeſunąć na ten bok Dziecię, u ktòrego zoſtała wyciągnioną, i tymże ſamym ſpoſobem ſpro-

wadzić drugę; lecz ten ſpoſob ieſt trudnieyſzym od naſtępuiącego, to ieſt: obiąwſzy chuſtą ciepłą Dziecię, należy one nazad wſunąć, aż po za Pępek, potym po iedney ſtronie rękę poſunąć po Dziecięciu aż ku Barkom, dwa palce włożyć pod Pachy, temi iść aż do zgięcia Łokcia, tam zgiąć rękę ku Brzuchowi Dziecięcia, a tak ią wyciągnąć: tym ſpoſobem wydobędzie ſię i drugą: potym obeymie ſię przez chuſtę Dziecię i ręce razem, i wydobędzie ſię Dziecię całe.

§ 66.

Gdy Dziecie iedną tylko nôżką wychodzi.

Gdy Dziecie rodząc się nie obydwóma nòżkami, lecz tylko iedną wychodzi; w tedy Akuszerka chwyci wyszłą nogę, i wsunie ią cokolwiek do Miednicy, i zaczeka, azaliż niewyidźie i druga? co się czasem trafia, kiedy ta opartą iest o iaką kość Miednicy: ieśliby zaś to nienastąpiło, a druga nòżka blisko wyszłey się znaydowała; w tedy powinna Akuszerka iedną rękę po wewnętrzney stronie wyszłey nogi, począwszy od wielkiego iey palca poprowadzić w gòrę, aż dosięgnie drugiey nogi, za kostkę ią chwycić, i do wyszłey przyciągnąć: potym całe rodzenie, iak się namieniło, uskutecznić: ieśliby zaś druga nóżka była na Brzuchu, lub pod krzyżem Dziecięcia; w ten czas Akuszerka tymże samym sposobem rękę poprowadzi po wyszłey nogi wewnętrzney stro-

stronie, aż do części rodnych Dziecięcia, ztamtąd pòydzie do Uda, a po Udzie aż do kolana, potym do kostek, tam one schwyci, i nachyliwszy na stronę wyszłey nogi, przyciągnie ią do tey: tym sposobem zawsze sobie postąpi, kiedy w nienaturalnym rodzeniu pozostałey nogi dobywać iey przyidzie: ieśliby zaś druga noga obok Tołubu wyprężoną leżała; w tedy pociągnąwszy nieco wyszłą, sama łatwo wyidzie: obawiaiąc się zaś, ażeby wyszła noga nazad nieweszła, tedy może Akuszerka u tey nogi uwiązać nad kostką Tasiemkę, ktòra powinna bydź łokieć długą, na cal szeroką, u iednego końca trzeba dziurę przeciąć podługowatą, w ktòrą drugi koniec włoży, iak się mówiło o zadziergnieniu nogi nad kostką; przez co zapobieży, żeby noga nazad nieweszła, za ktòrą tasiemkę pomocnica trzymać i zlekka ciągnąć powinna.

§ 67.

§ 67.

Gdy Dziecie kolanami iść będzie.

Zdarzyć się może, że nogi Dziecięcia tak będą ku Udom nachylone, że kolanami wychodzić będzie; w takim zdarzeniu dopóki wody niewyidą, Akuszerka się omylić i za Głowę ie brać może, szczególniey kiedy iedno kolano wychodzić będzie; ponieważ to iest okrągłe i w macaniu do Głowy podobney twardości; po wyiściu zaś Wòd, łatwo rozeznać będzie mogła Głowę od kolana z podanych w § 59. znaków. U dziecięcia kolanami idącego, a na Brzuchu leżącego, nogi mogą bydź na przód, lub w tył obrócone: kiedy więc u Dziecięcia na Brzuchu leżącego nogi na przód lub w górze leżeć będą; na ten czas Akuszerka

wpro-

wprowadzi rękę od kolana po piszczeli (*Tibia*) do kostek, tam nogę chwyci, i przyciągnie do siebie, i drugą tymże samym sposobem wyciągnie; kiedy zaś w tyle i pod Dziecięciem nogi leżeć będą, w tedy z obydwòch stron włoży zakrzywione palce, wścibi pod kolana, i tym sposobem wyciągnie kolana razem z nogami.

§ 68.

Gdy Pośladkiem idzie.

Bywaią też przypadki, że Dziecie Pośladkiem następnie złożone wychodzi; i tutay Akuszerka omylić się, i tę część za Głowę brać może; nim bowiem wody wyidą, Błony wychodzą okrągło, iak przed Głową, nawet macaiąc czuie się część okrągła, która omyłki bydź może

przy-

przyczyną; lecz po wyiściu wód, łatwo Akuſzerka ze znaków w § 59. podanych Pośladek od Głowy rozezna, rodzenie Pośladkiem tak bywa niekiedy łatwe, iż ledwie nazwać można to rodzenie nienaturalnym, bo gdy Dziecko będzie małe, i zwrótne (iak w połogach wczesnych) wewnętrzny otwór Macicy dobrze rozprzeſtrzeniony, a Miednica nieco obſzerna, przynaymniey nieciasna będzie, tedy Akuſzerka śmiało wziąść może za Pośladek obiema rękoma, i zwolna ciągnąc całe Dziecię wyprowadzi; Pośladek bowiem tak rozprzeſtrzenia ſzyię Macicy, że Dziecie i Głowa iego doſyć dla ſiebie mieyſca mieć będą. Gdyby zaś tył, czyli Pośladek Dziecięcia był wielkim, i iuż wſzedł w Miednicę; na ten czas Akuſzerka ſtarać ſię będzie odchylaiąc kość Ogonową, zrobić większą przeſtronność, Międzyſzew razem takoż odpychać powinna; ſkoro zaś pośladek do tyla wyidzie, że będzie mo-

gła

gła doſiądz boków pachwin palcami, tedy wścibi w obydwie po iednym, lub dwa zakrzywione palce, zaleci rodzącey dopomagać i dziecię tym ſpoſobem wyciągnie. Kiedy zaś Dziecie w poprzek Pośladkiem iść będzie, to ieſt: gdy Głowa ku iednemu, a nogi ku drugiemu bokowi obrócone będą; w tedy Akuſzerka zwrót Dziecięcia przedſięwziąść powinna; w tym zamiarze poprowadzi rękę zewnątrz pośladka do Uda, ztamtąd do kolana, daley po Piſzczeli do koſtek, tam nogę ſchwyci, zwolna odegnie, i po boku ſprowadzi, potym póydzie po drugą, i tymże ſamym ſprowadzi ſpoſobem.

§ 69.

§ 69.

Gdy ſię pokaże Brzuchem lub plecami.

Gdy leży Dziecie w poprzek Macicy, tedy to Brzuchem lub Plecami pokazuie ſię, Akuſzerka po wyiściu wòd pozna, gdy Dziecie Brzuchem ſię okaże, dotykaiąc go; w macaniu albowiem ciało to ieſt miękkie, tak bowiem miękką i uginaiącą ſię nie ieſt żadna część Dziecięcia: naypewnieyſzy zaś znak będzie, gdy domaca ſię mieyſca, przez ktòre Pępek przechodzi, potym też z części rodnych i żeber pozna. Jeśliby zaś Plecami ſzło, natenczas też łatwo tę część Akuſzerka pozna, macaiąc Kolumnę Pacierzową, Łopatki, kość Kuprzaſtą i Pośladek: w obydwòch tych zdarzeniach pomoc Akuſzerki ieſt iednakową, to ieſt: wſuwa rękę do Macicy, odepchnie cokolwiek Dziecię, i po-

i poprowadzi rękę po Brzuchu lub Plecach do nòg, tam ieśli będzie mogła, chwyci obydwie, i zwolna wciągnie do Pochwy Maciczney: ieśliby zaś razem obydwòch nòg doſtać niemogła, tedy muſi po iedney wyciągać, a wyciągnąwſzy Dziecię po lędzwie, ſpoſtrzegłſzy że na Plecach leży, powinna go tak obròcić, aby twarz Dziecięcia obròcona była ku plecom Matki, daley zupełnie Dziecię wyprowadzi podług Reguł iuż wyżey dokładnie podanych.

§ 70.

Gdy Ręką lub ramieniem wycho-dzić będzie.

Nakoniec należy tu ieszcze wspomnieć o nienaturalnych rodzeniach: gdy Dziecie Łopatką, Karkiem, Łokciem, iedną lub dwoma rękoma razem wychodzić będzie. Jeśliby więc Dziecie Łokieć, rękę iedną lub obydwie razem, alboliteż całe ramie pokazało, nadaremnąby było rzeczą usiłować te części nazad wepchnąć; przeto ostrzega się w tey mierzę Akuszerkę: daleko zaś nagannieyszą iest rzeczą, gdy Akuszerka w zamiarze wydobycia Dziecięcia za wyszłą rękę ciągnie mocno, przez co iedną tylko część Piersi w miednicę wprowadza, rodzącą osłabia, i sta-

ie się przyczyną, że otwór Macicy tak się zaciąga, że potym trudno iest rękę w nią wprowadzić; tym czasem ręka dziecięcia obumiera, i niepozostaie inny ratunek, iak tylko onę ukręcić, przez co nietylko Dziecię, ale nawet i Matka częstokroć życie tracą: skoro się więc zdarzą takie przypadki, że Dziecie iedną lub obiema rękami na świat wychodzić będzie, powinna nayprzód zobaczyć, czy to iest prawa, lub lewa ręka? co po wielkim palcu doyść i znać powinna, ponieważ, gdy prawa ręka Dziecięcia wyidzie, na ten czas swą prawą, ieśli zaś lewa, swoią lewą ręką działać będzie: w tym zamiarze więc nie samą tylko rękę, lecz cały Korpus Dziecięcia starać się będzie nazad wepchnąć, za którym ręka sama weydzie, co następuiącym uczyni sposobem, to iest: po wewnętrzney części ręki Dziecięcia wsunie swoią rękę aż pod pachy iego, tam skazicielem i wiel-

 kim

kim ſwym palcem chwyci pod nie, i ile bydź może, poſunie Dziecię zwolna w górę, a że, gdy wody wyidą, tego dokazać ieſt trudno, przeto w takim razie póydzie zaraz do nóg, które przyciągaiąc ręka ſama weydzie nazad do Macicy; potym powinna uczynić zwrót Dziecięcia, i albo obydwie nogi razem, lub też po iedney nodze wyciągać, i tym ſpoſobem wydobycie onego uſkutecznić. Jeśliby zaś w tym mieyſcu lub po bliſkości Akuſzer ſię znaydował; tedy go powinna w takim przypadku do pomocy wezwać.

R E G E S T R

RZECZY W TYM DZIELE PRZEZ PARAGRAFY UŁOZONYCH.

Co Akuszerka pod czas Rodzenia czynić powinna.

O Zupełnie naturalnym czyli lekkim porodzeniu.

§ 47.

55.